

JOS. STRITAR

~ ANALIZA NJEGOVEGA ~
ŽIVLJENJA IN DELOVANJA.

SPISAL
DR. JOS. TOMINŠEK.

V LJUBLJANI 1906.

SAMOZALOŽBA. PRODAJA L. SCHWENTNER.

JOS. STRITAR

Analiza njegovega življenja in delovanja.

Spisal

dr. Jos. Tominšek.

Ljubljana 1906.

Samozaložba. Prodaja L. Schwentner v Ljubljani.

▽ △ ▽

Ponatis iz „Ljubljanskega Zvona“ 1906.

▽ △ ▽

VII, B 37.855, 6

030013517

I. Stritarjev idealizem.¹⁾

rav presodimo Borisa Mirana—Josipa Stritarja le, ako postanemo v njegovega duha; kot celokupna ideja, kot notranja sila, ki nas veže, mora zavladati med nami njegov duh, navdajajoč nas tajno in naposled očitno vsaj za kratko dobo naše združitve ž njim s toliko močjo, da si, pozabivši samega sebe, posta-

nemo bratom bratje . . .

Ali nam je to lahko? Vzplamteti mora nad in med nami in vzbrsteti mora v našem srcu idealizem, potem smo postali duha Stritarjevega. — Idealizem? Je li ta mogoč? Dandanašnji? Nevoljno bi radi zmajali z glavo in prezirno tlesknili s prsti: ta realni svet — pa idealizem! Mi realni ljudje — pa idealisti? Te realno kričeče potrebe — pa idealno naziranje, ta boj za življenje, ta borba za plačo, borba za osemurno delo, za nedeljski počitek — pa gojenje idealov! Kaj še! — Tako vzdihamo, govorimo, pišemo, kričimo napram svetu; tako tudi mislimo. Mislimo? Res? V prvi sapi pač, ko se ne zavedamo, da nam besede pobijajo misli; ako se umirimo, nam šepče ljubek škrateljček na uho: „Ti poredni človeček ti, ali ne pomisliš, da je obsežena v potezanju za vse one realne pridobitve tudi gonja — ne morem drugače reči — za največjim idealom: za živlensko srečo, za pridobitvijo idealnega stanja, ki je bolj in bolj vredno človeka?“

In ti navihani človek, ali si pozabil, da one realne želje nikakor ne napolnjujejo vsega tvojega bitja? . . . Ali si pozabil, kako je bilo, ko si vzljubil svojega dekleta, in ti deklica, ko si se prvič oklenila „njega“? Ali se vama ni zdelo, da se dvigujeta v nebeško ozračje na lahkih krilih? Ali ne ljubita še sedaj? Ali ni bila vajina ljubezen idealna, vzvišena nad golo, nizko in nizkotno realnost? — Pa vidva, zakonski parček! . . . Mari se vama ne vseljuje v srce nikoli nič drugega nego misel na udobnost in blagostanje? Ali so

¹⁾ Prvi del tega spisa in posnetek iz ostalih se je predaval pri slavnostni akademiji, prirejeni dne 20. majnika t. l. v proslavo Stritarjeve sedemdesetletnice.

za vedno prešli tisti časi: „meni nebo odprto se zdi...“? — — Ne, ne! Še se vračajo, morda ne za dolgo, a kadar se vračajo — morda le trenutki, vredni so ti trenutki več kakor leta realne borbe in realnih uspehov: „za jedan časak radosti“ bi vidva dala tisoč dni žalosti...

Dokler ljubezen na svetu ne izumrje, ne bo izginil idealizem s sveta, in dokler ljubimo, res ljubimo, bomo idealni, naj se temu še tako upiramo, trdovratno trdeč: „Idealov ni!“ . . . In ne samo ta ljubezen, ljubezen v ožjem pomenu: vsaka ljubezen je idealna! Dokler mamica ljubeče zre v otroka, dokler oče ljubeče skrbi za sina, dokler se hčerka oklepa očeta in sin na materinem srcu išče ljubezni polne tolažbe — tako dolgo še solnčno ogrevajo svet ideali. — In ti, ki usmiljeno dvigaš trpečega brata, nesrečno sestro, ki te boli nesreča in trpljenje mestnega reveža; ti, ki olajšuješ breme trpinu kmetu in mučeniku delavcu — tudi ti si idealist in boš ostal idealist, dokler ostaneš zvest svojim načelom! — Ter vi vsi, ki se čutite kot ena družina, kot narod, ki hočete tej veliki družini, narodu, pripomoči do večje sreče, duševne ali materijalne, tudi vi narodni bojovníki se borite, če ste res narodni, za ideale, tudi vi ste služabniki idealne ljubezni; realisti ste, pravite, a idealisti ste in morate biti, to čuti vaš narod, vaša velika družina . . .

In naposled vi, navdušeni glasniki za občo človeško prosveto, vi, ki se zavzimate za vsako svoje sobitje, ker je nositelj božje podobe takisto kakor vi, ki vam je vsak človek brat, sestra, ki se skušate ravnati po težkem pravilu: „Ljubi svojega bližnjega kakor samega sebe“, vi, ki poznate le človeka, ne le člana večje ali manjše družbe ljudi, vi v svoji skromnosti morda ne boste rekli, da ste idealisti, a tiho zavest o tem imate! — — V vaši družbi pa so tisti idealisti, ki, trudeč se in raziskavajuč v svojem samotnem hramu, skušajo na omejenem polju protirati napredek, najprej svoj, potem svojega naroda, potem človeštva sploh, s plodovi svojega razmišljanja in raziskovanja. Tudi ti so idealisti in ne najzadnji!

Naposled: mi vsi, ki si tu zremo iz oči v oči? Ali res nismo nič idealisti? Mar nismo nikoli goreli vsaj za enega izmed idealov? Ali je ljubezen popolnoma zamrla v naših prsih, ljubezen, ki posredno ali neposredno, pa vsekakor edino goji ideale?... Gotovo jih gojimo, si odgovarjamo na tihem, gotovo še plamti naša ljubezen do ljubljene bitja, do matere, do očeta, do otroka, do naroda, do človeka!

Tedaj pa, kadar se zavedamo te svoje idealne ljubezni, tedaj
 < se spomnimo našega Stritarja, tedaj vzemimo v roke njegova

dela; iz njih odseva gorečnost za vse ideale, ki smo si jih pravkar postavili pred svoje duševno oko: od pristne ljubezni do dekleta pa do nesebične ljubezni, ki ji je predmet človek trpin ter vse človeštvo... Zato je Stritar socijalen pesnik v univerzalnem pomenu te besede, pesnik občečloveške ljubezni in v zvezi ž njo pesnik občečloveškega usmiljenja. Da, s tem usmiljenjem še prestopa celo občečloveške meje; kajti njegovo usmiljenje velja trpljenju sploh, ki ga vidimo na svetu; smili se mu tudi žival v njenem od usode ji odmerjenem trpljenju: predmet njegove pesmi je tudi uboga trpinčena konjska para ter zvesti pes, ki strada s stradajočim svojim gospodarjem, človekom. — Smili se mu — tako pravimo v okornem človeškem jeziku, ki ne more slediti mislim — smili se mu tudi ves svet s svojim ginevanjem in umiranjem, užali ga pogled na to večno uničevanje zemskih bitij, velikih in malih, lepih in nelepkih.

Tako se Stritarjeva ljubezen blago oprijemlje vsega sveta, od posameznega čutega človeškega bitja, ki se ga je neposredno mogel okleniti, pijoč iz njegovih ust srečo ali potrje, pa do ogromne vesoljnosti, ki mu je mogla v srce pošiljati le posamezne žarke; a iz njih si je sam šele ustvaril zračno, a za čuteče srce čutno bitje. Prva pristna ljubezen mladeniča in mladenke pripelje tako pesnika do glasovitega svetožalja, bodisi mirno, bodisi preko pesimizma.

Kako so se posmehovali temu svetožalju! Prav tako, kakor so Stritarja obsojali zaradi njegove gorke obrambe ljubezni. In vendar! Nam vsem je svetožalje vsajeno v srce in se ne da izruvat, vsajeno prav tako kakor nagon k ljubezni in dovzetnost za njo. Že pogled na otroka nam more zbujati svetožalje: svetožalno si slikamo otrokovo bodočnost, nezgode in trpljenje, ki ga čakajo, izgubljeno njegovo nedolžnost. Kako preprosto se zdaj smeješ — a kako dolgo še in tvoj smeh bo morda drugačen... In tvoj jok! O, le joči se! Saj se boš še mnogokrat! — Pa ko vidimo krepkega moža, življenja prekipevalačo ženo... So trenutki, ko nas ne veseli njuna prikazen — le na nekdanje pojemanje njunih moči mislimo! — Pri pogledu na starčka pa preradi mislimo: „Prah boste in pepel!“ in boli nas, da bo zaradi trhle posode izgubljen za ta svet tudi bodri duh, ki se je, tako si pravimo tužno, izpopolnjeval samo zato, da tem bolj občutimo njega izgubo — in moj Bog! zopet se je treba od kraja mučiti in učiti!

V takih trenutkih se nas polašča svetožalje in tedaj vsesavamo v sebe s slastjo spise, ki dihajo isti duh, tedaj vzemimo Stritarja v roke. V takih trenutkih smo sami v srcu pesniki svetožalja. Da, smelo lahko trdimo, da ni pravega pesnika brez svetožalja; čim bolj se prepričuje, da ga je prost, tem bolj je vglobljen v svetožalje: on le vara samega sebe in skuša varati tudi druge, ako stopa le trdo in mrko ali pa le veselo in brhko, vedno navidezno brezbrizno, po svetu. Tudi za perečo zbadljivostjo, za pikrim pesimizmom in za veselim smehom tiči prav tako ono svetovno usmiljenje kakor za sentimentalnim koprnjenjem; in pesnik, ki bi ga ne imel, ne bi bil pesnik. Tako sta v najnovejšem času povsem vdana svetožalju baš ona dva pesnika, ki bi jima to prisojal najmanj: Meško in Cankar.

Pa vse na svetu se da pretiravati: i ljubezen i svetožalje i sarkazem; in nekaj je pretiraval tudi Stritar! —

To so cilji Stritarjevega hrepenjenja; sredstvo v njih dosego pa mu je pisana, redkeje govorjena beseda. Cilji so mu univerzalni in — rekli bi — univerzalna je tudi njegova navdušena beseda, ki mu je služila v vsakršni obliki, v tako mnogovrstni kakor še nobenemu našemu pisatelju. — V lep namen je uporabljal vsa pisateljska sredstva, a s prevažno in zanj znamenito omejitvijo: sredstva so morala biti lepa; vsa nelepa sredstva je odklanjal, pač se zavedajoč, da bi mu oskrunjala lepi namen. Zato se je baval temeljito z vprašanjem o lepoti sploh in o lepoti v pesništvu posebe ter je, sam sebe izkušajoč in izživajoč druge v preudarjanje, proučil naravnost vso pesniško estetiko in je tako postal naš prvi estetik. V sedmerih zvezkih njegovih zbranih spisov je nagrmedenega v tem oziru gradiva toliko, da nam kar narašča med čitanjem. Ta njegova dela so vedno bister vir za vsakega, kdor si hoče ugledati ukus; tu leži pred njim praktična estetika.

A Stritar ni bil le presojač, ampak samobitno ustvarjajoč duh; univerzalen tudi v tem oziru. Kratke pesmice — hipni utrinki, obširni romani, lahne novelice, epske pesmi, dramatski prizori in lahko pisani članki — essayi, kratki epigrami — umetno zgrajene ode, ostra satira in mehka otožnost, lahka šala in krepka beseda v navdušenem poletu — vse, vse se mu posreči... Ni vse docela vzorno, a vzori so v vsem, ni vse docela resnično, a preudarjeno je vse in vse kaže najiskrenejše iskanje resnice; ni vse zabavno, a nikjer ni umorno; ni vse ne-

dolžno, a nikjer ni pohujšljivo; ni vse originalno, a vse je v originalni obliki in vse je priklilo iz gorkega, blagega in človekoljubnega srca moža, ki je izkusil svet, ki ga pa svet ni okužil.

Prava človeška prosveta diči pesnika od prvega nastopa pa do današnjega dne; v dolgi dobi 50 let svojega delovanja si je ostal zvest. Ni mu bilo vedno lahko; ko je zastopal svoje nazore javno s svojimi leposlovnimi in kritičnimi spisi, so se oglašali nasprotniki od vseh strani z zasmehujočo ali resno besedo. Saj so se njegove ideje zdele preobsežne za maloštevilne Slovence; mnogi so se bali, da se bodo kar poveznile črez slovensko slovstvo, ki so ga oni zastopali doslej. Merilo se jim je zdelo preveliko, dokler po njih mnenju ni bilo dovolj snovi tu, ki bi se bila merila; v svoji solidni samozadovoljnosti — filistrstvo je niti ne imenujem — niso vedeli, da je pri slovstvu, tej neograjeni panogi kulture, baš merilo največja izpodbuda. — Stritar pa je po svojem širokem obzorju spoznal, da slovensko slovstvo že ob njegovi dobi — naj je bilo še tako malenkostno — pač prenese njegovo merilo; jasno mu je bilo, da je za nujne, recimo gospodinske potrebe, v slovenskem slovstvu že preskrbljeno, da je torej treba pogledati tudi malo izven hiše, po vrtu, po gozdu, po solnčnih planjavah; a prav tako je kot razsoden mož vselej bistro pogodil, kaj je životvornega izven domače ograje, in je samo to presajal na domači vrt.

S tem pa si je nakopal neprestan boj; izprva s premrzlokrvnimi zastopniki patriarhalnega našega slovstva v letih 1850—1880, — pozneje pa z vročekravnimi zastopniki novih evropskih literarnih struj, in sicer takih, ki so bile najnovejše in najradikalnejše, in še preden so bile izčiščene.

Tako je bil Stritar v vednem boju, od l. 1867., ko je prvokrat naravnost stopil na dan s svojim mnenjem, do l. 1896., ko se je umaknil iz slovenske javnosti. A kako se je on bojeval! To je treba glasno zaklicati na levo i na desno: vedno s poštenim, odkritim, dasi seveda nabrušenim orožjem, nikdar z batino in nikdar z blatom, pa tudi nikdar zavrtno. Rekel je že l. 1867. v „Glasniku“ (Zbrani spisi V. 49): „Ko bi se pa bilo kedaj udariti za resnico, za čast domovine, takrat pa se ne bodem skrival v koruzo; saj hvala Bogu, ne nedostaja mi brušenega meča, ne ostrih sulic in pušic, ne bojim se boja iz oči v oči — gorjače pa ne vihtim rad in nikdar ne bom kakor potepuh in tihotapec pobiral tiho kamenja v ruto in hajdi od zadaj po glavi“. — Zato so njegovi polemični

spisi, ki jih je dobra polovica, trajnovredne razprave. V tem oziru je postopal Stritar tem laglje tako umerjeno, ker je, bivajoč vedno izven domovine, na kosmopolitiškem Dunaju, stal izven našega dnevnega domačega rovanja, butanja in zbadkanja in je vse, kar ga je doletelo, priletelo nanj le po precejšnjem presledku. — In v letih 1870—1880, ko se je on bojeval najbolj, so bili boji po našem merilu sploh krotkejši. Navdajalo pa je baš tedaj Stritarja lahko s ponosom navdušeno pritrjevanje vseh bodrih pisateljev in vsega za umetnost dovzetnega občinstva, kakor to sam poroča v uvodu k „Zbranim delom“.

Vsekakor pa trdno stoji: Stritar nile naš najboljši estetik; on je gentlemen med našimi kritiki in polemiki.

Tako je vse njegovo delovanje zaokroženo, vsak nastop v soglasju s prejšnjimi in poznejšimi nastopi in ne preostajalo bi mi nič drugega kakor vsakega Slovenca opozoriti, naj čita in čita v onih sedmerih zvezkih; ne vedno, pač pa tedaj, kadar se v njegovi duši nagiblje čas na nedeljski popoldan: tedaj bo črpal iz teh spisov pravo uteho, božali ga bodo, dramili in tolažili — in morda se še najde v očesnem kotičku kaka zaostala solzica, ki se bo na njegovo začudenje zaiskrila pod okorelimi trepalnicami in se utrnila . . . Ne sramujte se je!

Pač vemo, da Stritarjevi spisi po nekod ne veljajo za prav moderne. Morda so zastareli? Kako naj odgovorim na to vprašanje? Najbolje tako: „Ne vprašujmo, so li zastarali ti spisi; kajti eno je gotovo: mi, mi smo se gotovo postarali . . .“

Pa dalje! Tisti, ki jih najbolj mika, da bi govorili prezirno o „Gospodu Mirodolskem“, o „Zorinu“ in „Rosani“ in o drugih Stritarjevih delih, ki jih vsakdo pozna po imenu, baš tisti Stritarja poznajo pač najmanj. Ne verjemite jim, ampak prepričajte se sami! Kdor pride baš iz gostilne in se razkorači v širokem naslanjaču, temu se bo najbrž res zdel Stritar presladek, premehak, rajši bi imel kaj s papriko potresenega; a noben človek ni vedno razkoračen. Vsemu tudi mi ne bomo pritrjevali, a pri Stritarju je ljubko celo to, kar nam ni všeč, in ni zdražljivo nikoli . . . A življenje nanese tudi sto in sto prilik, v katerih nam bo Stritar ljubek prijatelj, bodritelj in tolažnik . . . Kdo še pač ni doživel časov, da bi si v kateremkoli zmislu zapel nedosežno Stritarjevo „Oblačku“ posvečeno, ali pa „Lehké noge — lehkó srce . . .“, ali „Srce moje, kaj če to? Kar si koli poželelo, dal sem ti, da bi veselo enkrat bilo mi samo!“ — Tako in slično čutimo, a besed ne najdemo; iščimo jih v Stritarju!

Sploh vse, kar kdaj utriplje v našem srcu, je v tej ali oni obliki shranjeno v veliki zakladnici Stritarjevih del; saj je Stritar v svojem usmiljenju ljubil vse in vesoljnost, ljubil seveda tudi samega — sebe. Odločuje pa pri njem srce in s srcem se moramo tudi oglasiti pri njem; skoraj se nam ne zdi slučaj, da je spisal baš on essay „Srce“ in ga objavil (l. 1887. v „Lj. Zvonu“) skoraj kot zaključek svojih „Zbranih del“.

II. Harmonija v Stritarjevem življenju in delovanju.

Zaokroženo se sme imenovati tudi Stritarjevo življenje. Njegovo sedemdesetletnico obhajamo zdaj. Stritar sedemdeset let star! Kot starčka si ga kar misliti ne moremo; saj ga poznamo le po njegovih spisih in ti so mladostni, dasi zreli; najrajši bi o njem rekel: ko je bil mlad, je sodil preudarno, kakor bi bil star, in ko je postal star, je ostal mlad v duhu, mislih in besedah.

ln ob taki delavnosti, kakor jo je razvil Stritar, nas navdaja s spoštovanjem mladeniška ognjevitost in trajna brhkost sedemdesetletnega rojaka in duševnega vojaka. Le Vošnjak je dve leti starejši, sicer pa je Stritar starosta med veljavnimi našimi pisatelji, in če Vošnjaka prištevamo politikom, je Stritar naš očak. Ta beseda ni le fraza; zakaj, ako sploh koga imenujemo očeta naše novodobne književnosti, potem je to edino in v vsakem oziru le Stritar. Zavedamo se, kar mu je zapel pesnik¹⁾ pred kratkim: „Ti zreš na mladi rod, ki rasel je, dorastel poleg tebe. Življenje gledaš bodro krog in krog, in če bi hotel, bi lahko dejal s ponosom upravičenim: Učenci ste moji vsi na desni in na levi in vse življenje to je moje delo!“ — Tako bi rekli! —

Mi mladi si kar ne upamo izračunati, kam tja sega teh sedemdeset let: še pred leto 1848., v tisto dobo, ko so se rodili šele naši — očetje! . . . Kakor bi zrli v srednji vek, tako se nam zdi v teh hitro tekočih časih; bil je res še srednji vek v našem narodnem življenju in zlasti v našem slovstvu. Tedaj se je Stritar rodil in je rasel, dokler ni l. 1866. oznanil slovenskemu slovstvu preporeda, naše renesanse, ko je glasno in navdušeno zaklical okorelim Slovincem, naj se oklenejo svojega pozabljenega klasika Prešerna: s Prešernom je šel v boj in v njegovem znamenju je zmagoval in naposled zmagal. — Ko pa je bila zmaga (l. 1880.) pridobljena, dasi s krvavimi izgubami, je prenehal z na-

¹⁾ A. Funtek, Lj. Zvon 1906, 193.

skoki in je pričel zbirati čete in opozarjati sobojevnike, naj ne trtijo svojih moči. A danes je zmaga pridobljena za vse čase; naše slovstvo stoji trdno, jezik je vsestransko razvit in mi se — kar se tega tiče — lahko mirno ogledujemo po svetu. To je Stritar ne le doživel, ampak priboril. Ni li lepa njegova starost? Od prvega koraka v javnost pa do današnjega dne le ena proga bojev, a tudi uspehov: zares, kar je Stritarju dala stvarnica, to ji je povrnil. S pomočjo Prešerna s Stritarjem in s sotrudniki, ki si jih je pri-gojil, preko klasične dobe do slovenske moderne, to se mi zdi formula za Stritarjevo življenje in delovanje.

Ako ga torej zdaj proslavljamo, proslavljamo v njem prepored in čudoviti povzdig naše književnosti; žalosti pa nas kakor njega, da so vsi njegovi ožji sovrstniki po letih že legli k večnemu počitku: Levstik, ki je bil šest let, Erjavec, ki je bil dve leti starejši od njega, pa tudi osem let mlajši Jurčič in Celestin. Ni pa se še uklonil njegov pobočnik in pomočnik in pozneje njegov naslednik: deset let mlajši Levec, menda edini iz ožjega Stritarjevega kroga, izmed sotrudnikov pa zlasti — da o mlajših ne govorim — dični, neprecenljivi Gregorčič. — Ko bi bil Stritar zloben, bi ga lahko navdajalo s škodoželjnim zadovoljstvom, da sta legla v grob oba njemu nekdanj hudo nasprotna lista: „Novice“ 1. 1902., „Zgodnja Danica“ lansko leto, oba že sicer davno sprijaznjena ž njim.

S Prešernom je torej začel Stritar pri svojem prvem resnem nastopu, opeval ga je pozneje v razni obliki — omenjam le krasno odo, ki pripada najdovršenejšim in najblagoglasnejšim, kar jih imamo; „Sreča, poezija in Prešeren“ ter „Prešeren v Eliziju“; zavzel se je za Prešernov spomenik, in res: zdaj ko je star 70 let, lahko smatra svoj poziv za izvršen: Prešeren je dosegel čast in mesto, ki mu gre. Ob Prešernu se je tudi najbolj vežbal za svoj pesniški poziv: saj do svojih mladeniških let res ni imel drugega literarnega učila, in na Prešerna tudi vselej mislimo, kadar premotrivamo podrobnosti Stritarjevega življenja.

Čuden slučaj je, da je že njegovo rojstno leto v slučajni zvezi z važnim letom v razvoju Prešernovega bitja: 1. 1836. (6. marca) je zagledal Stritar v Podsmreki pri Velikih Laščah luč sveta; in 1. 1836. je izdal Prešeren, šele 36 let star, že bilanco svojega življenja, „Krst pri Savici“, to pretresljivo sliko svojega duševnega obupa, pretresljivo vprav zaradi navidezno mirne resignacije, ki pa je ob njej počilo pesnikovo srce . . . Z bolestno disonanco je zaključil

Prešeren svojo življensko simfonijo — odslej je živel le od prebitka svojega duševnega kapitala, obrnila se je od njega sreča za vselej, sreča zunanja in notranja, dokler se ga ni usmilila, potrtega na duši in na telesu in starega niti petdeset let, „zadnja ljub'ca, bela smrt . . .“

Vprav istega leta 1836., ko se je Prešeren popel najviše, mu je usoda naklonila naslednika — Stritarja; a kaka razlika med njima! Tudi Stritar je pisal, le 2 leti mlajši kakor Prešeren, svoj „Krst pri Savici“, svoj roman v pismih, mnogo grajanega „Zorina“ (l. 1870.); saj ta ni nič drugega nego ideja „Krsta pri Savici“, posplošena in bogato opremljena z modernim komfortom — a kaka razlika! Prešeren je ob „Krstu“ izkrvavel, a Stritar si je ob „Zorinu“ izčistil zavrelo kri na Goethejev način; Prešeren je položil v „Krst“ vse svoje bitje in žitje, za Stritarja je bila „Zorinova“ dogodka le epizoda! — Na tem enem zgledu spoznajmo vso ogromno razliko med pesnikoma! Že tu se nam odkriva neopovržna resnica, ki nam postane do pičice očitna zdaj, ko zremo črez dobo Stritarju usojenih 70 let, tale resnica: Prešeren je pesnik disharmonije, pesnik svoje lastne nesreče; Stritar je pesnik harmonije, katere odsev je tudi njegovo življenje. Krepko je pričel nastopati v isti svoji dobi kakor Prešeren, a življenje mu je teklo gladko; solnce je sijalo nad njim. Ko je dosegel leta, v katerih je Prešeren legal v grob, je stal Stritar na vrhuncu svoje moči in svojih uspehov, čislán povsod, tudi pri nasprotnikih: slavili so tedaj (1886.) povsod dvajsetletnico njegovega književnega delovanja. Pokojno se je nato bližal svojega življenja poldnevu in ob tridesetletnici svojega književnega delovanja (l. 1896.) je zaključil, šestdesetlet star, svoje aktivno nastopanje; ostal pa je še zvest svojemu pisateljskemu pozivu in danes, ob njegovi sedemdesetletnici, ob štiridesetletnici njegovega književnega delovanja, ga slavi zvesti narod po zaslugah.

Res, pri njem smemo govoriti o simfoniji življenja! — —

Bister otrok je bil mali Stritar, dobro se je učil in ves se je navzel diha rodni tal, da si je pozneje, bivajoč skozi desetletja izven neposredne zveze z domovjem, vendar ohranil v spominu dejanje in nehanje našega kmeta in njegovih otrok, zmisel za našo prirodo in naše šege; tu se je naučil, kako govore ptički med seboj in kako modrujejo krave ter kaj si šepetajo metulji . . . Tu je tudi

poslušal narodne pesmi, ki o njih v „Zorinu“ tako obžalujoč trdi, da ginejo bolj in bolj iz našega naroda, ginejo prav tako kakor — to pravi na drugem mestu — kakor „pošteni pipci“.

V tej otroški dobi je z velikim spoštovanjem zrl na „Retinskega gospoda“ (t. j. Levstika, rojenega v bližnjih Retjah), ki je bil 6 let starejši nego on in je znal tako neizrečeno ponosno stopati. Razume se, da ponosni Levstik tedaj Stritarja niti pogledal ni; a imel je Stritar v njem vsaj lahko vzor.

Gimnazijska leta.

V 3. normalki je bil Stritar že v Ljubljani in je stanoval na Poljanah št. 16, kakor nam sam pripoveduje v svojih „Spominih“ (iz l. 1880.). Njegovi tedanji sosedi in njenemu sinu Jožefu Šavsu, poznejšemu njegovemu dunajskemu tovarišu, je posvečena pesem „Prizibeli“ (Zvon 1870, 6). Žal, da nam je Stritar v teh „Spominih“ priobčil le majhen košček iz svojega bogatega življenja, namreč le o navedenem Šavsu, o sošolcu Aumannu in nekaj malega o Davorinu Jenku; sicer si moramo vse s trudom sestavljati po sklepih iz raztresenih podatkov. Res pravi Stritar v začetku svojih „Spominov“, da ni prijatelj kronologije in da ve več številčk iz življenja Cezarjevega ali Ciceronovega nego iz svojega; a upajmo in prosimo ga, da bi „Spomine“ še kdaj nadaljeval. Morda ne upamo zastonj; saj končuje svoje „Spomine“ s temi besedami: „Tu so moji spomini, komaj začetí, pri kraju. Ko bi vedel, da poreče blagor. bralec: „Škoda“, utegnîl bi jih pozneje kdaj nadaljevati“. — Doslej še menda ni nihče javno rekel: „Škoda!“ zato pravimo to mi na ves glas. Stritar je tisti, ki nam bo vedel največ in vse najlepše povedati o najzanimivejši dobi v našem slovstvu; zato se mu priporočamo!

Leta 1848. je bil Stritar v prvem razredu tedanje ljubljanske še šestrazredne gimnazije. Dvanajstletni deček se pač ni kaj brigal za nemire tega leta. Kot zanimivo podrobnost nam javlja pozneje pri polemiki zaradi Koseskega, da ni osebno videl niti tega niti Prešerna. — Jaz sem se zanimal, kako je Stritar študiral na gimnaziji; saj se redno kaže po malih pojavih že pri mladiču, kak moţ bo iz njega. Pregledal sem stare kataloge tedanje ljubljanske gimnazije in našel sem sledeče: l. 1848. je vpisan v prvi gramatikalni razred (Grammatikalklasse) in sicer kot „Strittar Joseph“, 12 let star, rojstna deţela: Kranjska, rojstni kraj: „Laschitz,“ oče: Andrej,

kmet; redi so vpisani s številka miin Stritar ima same 1 em. (inens), t. j. prvi red z odliko, splošno pa je bil v razredu „Dritter Eminent“; četrti „eminent“ je bil Erjavec, vpisan kot Erjauz, a prvi eminent je bil stotnikov sin Moric Schwarzenberg; sedmi eminent je Tušek; v istem razredu je bil tudi Umek. Učni predmeti so bili: verouk, latinski jezik in slog, zemljepisje in zgodovina, matematika; torej nič nemščine, nič slovenščine; vrhu tega so se dajali splošni redi iz „Sitten“ in „Verwendung“. — V 2. tečaju ima Stritar takisto v vseh predmetih prvi red z odliko in je bil na koncu leta „Zweiter Prä-mifer“, drugi obdarovanec (prvi je bil Schwarzenberg).

Drugo leto (1849.) se že pokažejo posledice boja l. 1848.: duh modernosti prešineva vse! Stritarjevo ime je vpisano v tem katalogu vprav kaligrafsko z latinico; poleg dotedanjih predmetov vidimo zdaj uvrščeno tudi nemščino in slovenščino; ker ni bilo primernih tiskovin, je polovica predela za latinščino odmerjena nemščini, a slovenščina je priključena grščini. Kakor preteklo leto je Stritar tudi zdaj „zweiter Eminent“ in konec 2. tečaja „zweiter Preisträger“, v drugem tečaju je tudi njegov rojstni kraj vpisan z gajico: „Lašič“.

Za Stritarja velike važnosti je, da je s tem letom (1849.) vstopil v Alojzijevišče („Collegium Aloysianum“). Zavod je bil šele nedavno (1846.) ustanovljen in se je baš tedaj krepko in svobodno razvijal pod vodstvom blagega in duhovitega Zlatousta Pogačarja, kakor to poudarja tudi tiskano letno poročilo ljubljanske gimnazije iz l. 1850. Zavoda se je Stritar spominjal vedno s hvaležnostjo, in ko je pisal skoraj 40 let pozneje v Lj. Zvonu pravkar umrlemu Levstiku krasno svoje zadnje slovo, je postavil Alojzijevišču lep spominek (zdaj Zbr. sp. VII. 145): „Bilo je tedaj res veselo življenje in gibanje . . . v (našem) semenišču. Tisti čas je vladal, to moram posebno poudariti, v Alojzijevišču neki duh, kakršen ni navaden po takih zavodih. Tu ni bilo tiste duhomorne tesnoprsnosti, tistega samostanskega somraka, ki se tako slabo prilega mladim dušam in njih razvoju. Neko blagodejno solnce je sijalo nad nami ter z gorkoto in svetlobo svojo budilo veselo mlado življenje. Lepo so skrbeli za naš dušni in telesni razvoj in prostost se nam ni omejevala po nepotrebem.“ Tudi niso gledali pisano, ako je kdo, tam vzgojen, potem odšel na Dunaj in ne v bližnji seminar, „samo da je kaj poštenega postal, pa je bilo dobro.“ — A kar je za Stritarja najvažnejše: tedaj so se nahajale v tem zavodu „najbistrejše glavice gimnazije ljubljanske“ in med njimi pravo duševno sredotočje, duša

vsemu življenju in gibanju v tem zavodu: Levstik, ki je s svojim resnim nastopom vse potegoval za seboj.

Že tu sem segajo prve korenike poznejše Levstikove in Stritarjeve veličine. Prav nič filistrskega ni bilo med temi mladimi navdušenci. Mično je, kar nam pripoveduje Stritar v omenjenem živopisu o njih početju: Levstik je v zavodu vladal kakor kak samosilnik, prirejal je dramske predstave in je bil dramaturg, režiser in igralec obenem; spravil je na oder poleg vodje, ki mu v svoji velikodušnosti tega ni zameril, tudi slugo, ki je, oblasten kakor vsi sluge, bil zato prav hud. Od l. 1848. dalje je imelo Alojzijevišče tudi svoj list „Daničico“, ki je že po svojem imenu izražala, da je majčkена sestrice „Zgodnje Danice“, porojene prav istega leta: „Slovenska Daničica, tednik mladosti Alojzevišča, v poduk in kratek čas“.

Te razmere je treba uvaževati, da razumemo, kako je bilo mogoče, da sta Levstik in Stritar stopila v svet z že utrjenimi umetniškimi in pisateljskimi načeli in s spretnim jezikom, v tistih časih, ko iz slovenskih spisov ali votlo doni bombast ali pa hrešči osušela lesenost, ali pa se je večini godilo tako kakor dr. Vošnjaku še l. 1870.: Vošnjak je, kakor nam v „Spominih“ pripoveduje, še l. 1860. prvi svoj dopis „Novicam“ poslal iz Kranja v nemškem jeziku, ker slovenskega ni imel dovolj v oblasti; a Levstik in Stritar sta se že v mladih letih temeljito izvežbala v slovenščini.

A uk se ni zanemarjal. — Ko je bil Stritar v 3. razredu (l. 1850.), se je dosledno in z velikim uspehom vpeljavala velika reforma avstrijskih gimnazij in realk, na kateri temeljimo še sedaj. Veliki šolski katalogi so urejeni v bistvu tako kakor dandanes, a pri redih je posebnost, da se ne oklepajo suhih predpisanih izrazov, ampak da prepuščajo učitelju, naj označuje vsakega učenca individualno po svoji in učenčevi individualnosti. Tako se tuintam podajajo cele slike o značaju učencev. — Konec I. tečaja l. 1850. je izstopil Stritarjev tekmeč Schwarzenberg in odslej je Stritar prvi v vseh razredih zdaj osemrazredne gimnazije. Učitelji ga ne morejo prehvaliti, nekateri rabijo že pretirano pohvalne izraze¹⁾, posebno v grščini, na pr. l. 1851. (I. tečaj): „Hervorragend durch ausgezeich-

¹⁾ Da se vidi, kako so označevali druge, na pr. slabe dijake, navajam izmed mnogoštevilnih dotičnih označb nekaj zgledov: Fleiß: „mechanische Tätigkeit“ ali „arbeitsscheu und nicht willig“; Aufmerksamkeit: „passiv“, „teilnamslos“; Äußere Form: „leserlich“ ali „Anlage zu einer guten Schrift.“ — Latinščina: „unmerklich“ „völlige Unwissenheit“. — Erjavec nima nič posebno dobrih izpričeval, le v slovenščini: ausgezeichnet (poučeval je Metelko).

nete Gründlichkeit und Sicherheit, glänzende Fertigkeit und außerordentliche Ruhe in der Darlegung“; tudi v nemščini: „ausgezeichnet durch Klarheit der Auffassung, Gewandtheit der schriftlichen Darstellung, Vertrautheit mit der Grammatik, ausdrucksvoller Vortrag“. — Tudi za slovenščino ni Metelko več tako malobeseden: v prvem tečaju je še samo: „ausgezeichnet durch Gründlichkeit“, v drugem že: „ausgezeichnet durch gründliche Auffassung, lebendige Aneignung und klare Darlegung . . .“ Mari se to ne glasi tako, kakor bi bili ti gospodje poznali temeljitost, spretno priobčevanje in živahno uprizarjanje, ki je lastno pisatelju in pesniku Stritarju? — To leto je, kolikor vemo, tudi stopil prvič na dan s pesniškim izdelkom, za tedaj le še v ozkem krogu alojzijeviške „Daničice“. Tedanji urednik tega lista, I. Marn, nam pripoveduje sam l. 1886. v 126. števil. „Slovenca“, da je Josip Stritar, „alozjnik 4. gimnazijskega razreda“, v 3. listu dne 2. februarja 1851 Daničici poklonil tole „milico“, ki jo kot najstarejši Stritarjev proizvod tu priobčujemo (v sedanjem pravopisu):

„Mala hčerka, lepa deva
matere Slovenije,
naj ti vila moja speva,
kar navdaja mi srce.

Ko si prvič prikazala
se na tihem nebesu,
ogelj plameneč prižgala
že si srcu mojemu.

Črni oblaki pokrivali
naše mlačno so srce;
žarki tvoji pa pregnali
so nam temne te megle.

Svoje ne odtegni luči,
dolgo nas razveseljuj,
mater nas ljubiti uči,
dan nam jasni oznanuj!“

Naj se reče karkoli, l. 1851. je ta pesem za četrtošolca zelo častna in nam očitno kaže nenavaden talent. Slabša je budnica „Sloga“, ki jo je prinesla „Daničica“ istega leta, dne 30. marca.

Kot petošolec je l. 1852. žel zopet vsestransko, še gostobesednejšo hvalo od svojih učiteljev in tupačam se že izkristalizujejo značajnejše poteze, n. pr. ko se o njegovi pridnosti pravi: „kräftig, sehr gründlich, selbsttätig“, ali v verouku: „ausgezeichnet durch allseitig richtiges, sehr gründliches Wissen bei lebendiger Einsicht, klarer bündiger Darlegung“, posebno v nemščini: „ernste Auffassung, sehr gut geordnete Ideen, zierlicher Stil“ — to se glasi, kakor bi bil učitelj poznal poznejša Stritarjeva dela! Tudi v slovenščini hvali Metelko med drugim „fertige und richtige Darstellung, Gewandtheit und Richtigkeit in der Darlegung“. — To eto se je učil Stritar tudi italijanščine.

V šestem razredu (l. 1853.) je ostal na isti višini. V tem letu je stopil prvič, kolikor je meni znano, pred pravo, širše občinstvo, objavivši, šestnajst let star, v „Zgodnji Danici“ (1853., št. 21, z dne 26. vel. travna) štiri sonete, s katerimi proslavlja Marijo. Snov je zanj značilna: izbral si je bodoči idealist najidealnejši predmet vernosti katoliškega kristjana: devico Marijo. Ti štirje soneti tvorijo cikel, vsak se naslanja na misel prednjega in v zadnjem, četrtem, se zlijejo vsi v slavospev „Mariji“. Podpisal se je pod vsakega z drugo šifro (1. J. S. 2. —tr— 3. —it— 4. —ar), a na prvi pogled vidimo, da združene izražajo pesnikovo ime: „J. Stritar“. Sonetje so po vrsti nastopni: „Luna“, „Danica“, „Zora“, „Marii“; prvi trije slikajo, kako se zasvetijo zaporedoma luna, danica in zora, a njih blesk presega (4.) Marija. Prva kitica prvega soneta se glasi:

„Noč temnokrila trudno zemljo krije,
molčijo gaja sladke melodije,
počiva v miru gora in planjava —
in zdaj na nebu Luna gor priplava“.

Zadnja kitica 4. soneta pa je ta:

„Pri svitu žarnih zvezd in blede Lune
z boječo roko primem liro vbrano
in posvetim Marii mlade strune.“

Te pesmice so zbudile, ker se dokaj razlikujejo od tedanjih pesmi, po svoji milini in naravni priprostosti tako pozornost, da je 9. junija istega leta (1853.) objavljena zahvalna pesem „pěvcu štirih sonetov“, Stritarju („Zg. Danica“, 1853, štv. 96.). Tam se pravi proško o njem:

„Da mnogokrat bi svoje strune vbrala
Ti mlada lira in harmonija prava
le glasov domorodnih nam donela!“ —

L. 1854. je bil Stritar v 7. razredu in se je učil tudi francoščine. Objavil je v „Novicah“ tega leta (str. 204.) žalostinko „Josipini Turnogradske na prerani grob“. — Tega leta so dobili Slovenci novo zbirko pravih poezij: Levstikove pesmi — Te čudovito krepke in drzno duhovite pesmi so očarale vso mladino¹⁾.

Prihodnje šolsko leto (1854/55), ko je bil Stritar v 8. razredu, je imel skoraj vsak dijak tega razreda svojega Levstika kar vedno

¹⁾ Po Stritarjevi poznejši sodbi (Zbr. sp. VII. 148) so bile Levstikove najlepše pesmi spevane v Alojzijevešču.

s seboj. A ko je tedanja merodajna slovenska javnost proglasila njegovo poezijo za malodane krivoversko, so bili vsi izvodi v šoli konfiskovani na zvijačen način. Vprašalo se je namreč pri neki priliki kakor mimogrede, kateri dijak ima Levstika s seboj, in ko so se oglasili skoraj vsi, so jim bile knjižice pobrane in niso jih dobili več nazaj; tudi zaloga pri knjigarju se vsled zunanega pritiska ni razpečavala.¹⁾ Dijaki so bili seveda hudi in so svojega Levstika čislali še bolj; s Stritarjevo pomočjo so tudi stali v neposredni zvezi ž njim. Levstik je bil tedaj v Olomucu v samostanu in je često pisal Stritarju; ta pa je pisma čital javno v šoli ob napeti pozornosti vseh tovarišev. A tedaj ni bilo varno biti v taki zvezi z Levstikom. Kakor nam Stritar sam pripoveduje v životopisu svojega prijatelja, se je primeril tale zanimivi slučaj: Stritar je bil baš dobil pismo od Levstika in ga je ob grobni tišini s katedra čital v šoli svojemu razredu. Poleg učne šole v fizikalnem kabinetu pa je vlekel profesor fizike, Mitteis, vse na uho in je kar gorko ovadil Stritarja zaradi upora in je še pri kolegih deloval na to, da bi bil Stritar izključen. A profesor latinščine in grščine, duhoviti Petruzzi, se je postavil za Stritarja in je, takisto hodeč od kolega do kolega, izposloval, da se Stritarju ni zgodilo nič (Zbr. sp. VII. 153). — Tedaj Stritar tudi ni bil več v Alojzijevišču, ker se je bil že odločil, da pojde na Dunaj. Hotel je bil že v VI. razredu izstopiti, a vodja zavoda ga je pregovoril, da je ostal še eno leto. — V 8. razredu tudi Stritar ni prvi ampak četrti odličnjak in je dobil le drugo darilo; sodbe profesorjev v posameznih predmetih pa so prav tako pohvalne kakor prej.

Stritar kot vseučiliščnik.

Po maturi je odšel Stritar na Dunaj študirat modroslovje, a v počitnicah se je vrnil na svoj dom in tu se je sešel z Levstikom. Kakor znano, je bil ta ovaden zaradi svojih pesmi in izbacnjen iz olomuškega samostana. S sto forinti, ki mu jih je bil usmiljeno nakazal olomuški nadškof, je šel na Dunaj; tu je poslušal Miklošiča in se je pogovarjal z Vukom (Levec, Levst. Zbr. sp. V. 318), dokler mu ni pošel denar. Potem se je napotil peš v Ljubljano, je došel z zadnjim krajcarjem do Drave in ga je tu vrgel v vodo (Stritar, VII. 155). V Ljubljani mu je policija prepovedala bivati; zato se je zaril v svoj domači kraj; pri „sosedu Iliji“ (Jožefu Oblaku) v Spodnjih Retjah je imel odslej svoje pribežališče; kajti njegovi roditelji so bili prav tedaj prodali svoj dom in so se naselili

¹⁾ Prim. zdaj Štrekelj, Časop. za zgod. i nar. 1906, 96.

v Prečni pri Novem mestu, Levstik pa je ostal v sobici, ki mu jo je z vsem potrebnim ponudil „sosed Ilija“. Tu je študiral svoje jezikoslovne knjige, pilil verze, se igral s svojo veverico, tu je pekel krompir (Stritar, VII. 158) in se je metal s kmetskimi fanti. Pri njem se je brezdvomno navzel Stritar finega čuta za psiho našega priprostega ljudstva in plastike v risanju baš nekaterih prizorov iz kmetskega življenja, čuta, ki je ostal Stritarju zvest tudi čez široka desetletja, ko ni več zahajal med priprosto ljudstvo. Kakor peče gospod Mirodolski v njegovem romanu krompir, tako ga je pekel Levstik in tako se ga je naučil peči Stritar. Kako oblastno in vendar jovijalno je postopal Levstik s Stritarjem, to nam opisuje ta sam, pa ta stroga šola je bila dobra za mladega Stritarja; tu se je naučil paziti na duh in na obliko, učil se je skrajnje narodnosti — ogenj se je n. pr. smel pri zakurjenju le — ukresati, nikar ne zanetiti z žveplenko, in pravi narodni nož je bil — pipec! Bila je to jedka enostranost, a oprijemala se je močne individualnosti in brezobzirne originalnosti. Mladi, bodri, dovzetni Stritar se je molče in nekako z užitkom klanjal tej močni individualnosti. Tu si je bistril svoj formalni talent in si je vcepil za vse čase prepričanje, da mora biti v vsem našem delovanju — rekel bi — solidna poštenost in poštena solidnost.

Levstik je bil torej Stritarju nekaka kvintesenca domačega vpliva; razume pa se, da je imel Stritar sam odprte oči, in sicer sploh za vse, kar mu je nudil rojstni kraj s svojo originalno, pol resno, pol šaljivo, vedno skoraj sentencijozno govorico in s svojimi originalnimi tipi. Ta govorica je dala Stritarju njegov nedosegljivo bistri, gladki in neprisiljeni jezik, zabavljajoč in zabavajoč, vse obenem, z vednim tihim: „pa brez zamere!“

Posebna sreča je tudi bila, da je živel baš tedaj v onih krajih kmetski trubadur (napol berač, napol gospod), v našem slovstvu dobro znani „Pikin Jožek“, general kranjskih beračev in zato ne berač: godec, pevec, pošten potepuh, pesnik in vsevedec. Taka prikazen je bila mogoča le v prejšnji dobi romantičnega beračenja! Tega Pikinega Jožka nam Stritar večkrat predočuje, n. pr. VII. 197 v Levstikovem nekrologu, pa še tudi mnogo pozneje, leta 1899., v „Jagodah“, kjer nastopa Jožek v dramatskem spevu, pojoč n. pr.:

„Oj Pikin Jože, Pikin Jože ti,
kako si lep bil nekdanj, kakor kri
in mleko! Stara Pika, tvoja mati,
ne mogla bi te takega spoznati.“

V drami „Logarjevi“ nastopa isti Jožek. — Sploh se vidi, da so ti mladostni vtiski pri Stritarju neizbrisljivi; vedno se vrača k njim in jih izčrpava v svojih spisih, od prvih do zadnjih, tudi po preteku dolgih let še vedno z neposrednim spominom. To daje Stritarju pravico, da zahteva, naj bodo vsi naši spisi „narodni“; kako on umeva pojem narodnosti, je v presenetljivo jasni obliki povedano z izjavo (v „Zvonu“ l. 1876., Zbr. sp. VI. 315—320), da Slovencem ni toliko treba kakega „Fausta“ ali sploh takega orjaškega dela, ampak spisov, ki zgrabijo veliko maso našega ljudstva: „Pustimo (str. 319.) za sedaj tisto visoko literaturo, a nĩ treba nalašč se izražati po kmetsko; kajti naš kmet je razumen in dovzeten za vse; narodno bodi naše slovstvo (str. 315.), pa ne v zmislu, da bi vedno klicali „domovina!“, ampak da koreninimo v svojem življenju; ono nam naj daje snov, a zveza med slovstvom in življenjem je neobhodno potrebna (str. 320. idd.). Seveda je prišel do tega veroizpovedanja šele potem, ko je že izkusil bridki sad spoznanja.

Slovanstva pa se je učil pod Levstikovim vplivom iz čistega vrelca, iz srbskih narodnih pesmi.

V ožji zvezi pa doma ni mogel dolgo ostati z Levstikom; ta je šel za domačega učitelja h grofu Pacetu in je ostal pri njem tri leta. Stritar pa je na Dunaju nadaljeval svoje študije. Oba sta odslej študirala tudi življenje. A kolika razlika! Stritarja je spremljala srečna ali vsaj svetla zvezda in njegov talent je prišel povsod hitro do veljave. Blagohotni škof A. A. Wolf je bil hotel Stritarja poslati najprej v orientalsko akademijo, a niso ga mikale te študije, odločil se je za klasično filologijo in se je najbolj oklenil znamenitega filologa, filozofa in pedagoga H. Bonitza. Poroča se tale dogodek (Slovan 1887, 93): Nekoč je čital Bonitz z dijaki „Elektro“; kar se mu pretrga nit predavanja in mož ni mogel naprej. Stritar, ki je sedel nekje v zadnjih klopih, je nadaljeval natihoma, kar bi imel povedati Bonitz. Hitro vpraša profesor: „Wie heißen Sie dort, der Sie mehr wissen als ich?“ Bonitz je spoznal bistro glavo Stritarjevo; postala sta si prava prijatelja in sta zaeno čitala klasike; Bonitz mu je tudi preskrbel državno ustanovo 400 gld.

Stritar stopi v življenje in v boj za načela in vzore.

1. Tako uspešno je začel Stritar svoje študije, jih je nadaljeval in je končal svoja vseučiliška leta. A potem se ni vezal takoj z

državno službo, dasi je ostal zvest svojemu pozivu: vzgajal je sinove imenitnih rodbin in se je posvetil javni službi šele, opravivši izpit, ko si je gradil lastno ognjišče (l. 1873.). — V premožnih krogih je vzgajal bivši kmetski deček tudi samega sebe in je postal v njih prav domač; vse je imelo rado duhovitega mladega moža in ni mu bilo treba biti v skrbi za vsakdanji kruh. V fini družbi je postal pravi človek: značajna kremenitost slovenskega kmeta mu je ostala v mozgu, a najhujši brus, svet, mu je obrusil kmetsko trmo in zadirljivost. Tako se je v njem srečno spojilo dvoje temeljnih elementov: slovenska poštenost in nadarjenost pa evropska kultura v harmonsko celoto. V takih odnošajih se je v njem izcimilo tisto njegovo tolikokrat naglašeno geslo: *tout comprendre c'est tout pardonner!* Zato se vedno sme reči: Stritar je prvi načeloma slovenstvo enačil s kulturnostjo.

Odtod izvira njegov velikanski vpliv zlasti na idealno mladino, ki hoče biti poštena, domača, ki pa jo tudi mika in z neodoljivo silo vleče nase ta „zapeljivi“ svet in njega krasote in njegov napredek; a odtod izvira tudi načelno sovraštvo proti njemu pri tistih, ki so slovenstvo kot tako smatrali samemu sebi za zadostno, kot srečno stanje nedolžnega otroka, ki „nepokvarjen“ ne pozna sveta, češ, najbolje je, da ga sploh ne pozna.

Tudi se pač ne motim, da ga je baš ta njegova posebnost spravila naposled v neko nemilost pri Levstiku, navzlic temu, da mu je stal Stritar vedno zvesto ob strani. Levstik je bil grča, ki je sesala sok **le** iz domačega debela; ako si jo izbil iz debela, zatrkjala se ti je neporabna pred noge. Zato mu najbrž ni ugajal široki Stritarjev ozir po svetu: kakor je Levstik v jeziku naposled krčevito kar iztikal za vsem, kar je bilo po njegovem mnenju pristno, domače, tako se je — rekel bi — zabubil v svojo domačo kremenitost in ni priznaval nobene druge kremenitosti kakor le svojo, oziroma tisto, ki je bila prav tako trda kakor njegova. Tako je postal res naš največji poštenjak, a tudi velik čudak in postal je nesrečen...

Med Stritarjevim geslom in med Levstikovimi nazori leži cel prepad.

Vse to je stopalo sicer šele polagoma na dan. Koncem petdesetih in začetkom šestdesetih let pa sta imela vsak s seboj dovolj posla. Stritar se je učil, je poučeval in popotoval s pomočjo rodbin svojih gojencev po Švici in Tirolskem, po Bavarskem, ob Reni, je šel v Pariz, kjer je zbolevisi bival dalje časa; čez gorenjo Italijo

se je vrnil preko svoje domovine na Dunaj. Najvažnejše postojanke z njegovega potovanja so z nedosegljivo poetičnostjo ovekovečene v njegovih „Popotnih pesmih“, najlepših te vrste, kar jih pozna naše slovstvo. Te pesmi, ki jih pa ni sproti izdajal, tudi pričajo, kako bodro je Stritar opazoval svet, ki ga je prehodil; a v svoji sobi je čital važna moderna dela tujih slovstev in se je temeljito ukvarjal z estetskimi spisi ter si je uril umetniški okus z očesom, duhom in peresom. — Levstik pa je tičal v ozkih sponah domače tesnosrčnosti, ki mu je zavirala polet tem bolj, ker je tudi njegovo merilo bilo često ozko; bil je domač učitelj, a le doma, in bil je — žalostno! — čitalniški tajnik v Trstu . . . Poskusil je z uredništvom („Napreja“ 1863), a je komaj ušel ječi, bil je tajnik pri „Matici“, a se je odpovedal; izročili so mu uredništvo Wolfovega slovarja, a mu je odvzeli, in od l. 1866. do l. 1870. je bil Levstik brez pravega kruha. V teh zanj kritičnih, prehudih časih je tudi spisal — značilno — največ svojih kritičnih spisov; s pesništvom se je bavil manj. — Stritarju pa je gladko teklo leto za letom, naučil se je mnogo in v trenutkih navdahnjenosti je tudi spesnil kako pesmico, ne da bi jo objavil; teh pesmi je bilo več in več, dasi pravi sam o sebi v „Spominih“ (Zbr. sp. VI. 343), da se mu ni ljubilo pisati. Zato je verjetno, kar poroča dr. Vošnjak v „Spominih“ I. (str. 217.), da je bil Stritar še važnega leta 1866. „manj znan“, seveda mnogo manj kakor Jurčič.

To leto (1866.) pa sta se združila Levstik in Stritar pod Jurčičevo firmo v literarno podjetje, oba že dobro pripravljena, Stritar bolj notranje, Levstik pa že priznan pisatelj in strah vseh nasprotnikov. Tedaj so, vsaj na Kranjskem, „Novice“ gospodovale skoraj brez konkurence; le „Glasnik“ jim je delal nekaj napotja, ker so se ljudje — pričeli povpraševati, ne bi se li mogle tudi „Novice“ bolj bližati „Glasniku“; okrog l. 1860. pa so stale še na vrhuncu svoje vplivnosti in čitalo jih je vse z velikim navdušenjem (gl. Vošnjak n. n. m. str. 92.); bila je doba velikih besed v slovstvu in drugod.

Zdaj je Stritar, ko so se mu baš najbolj razvile moči in se mu je pričela tudi zbujati zavest o njegovih močeh, trideset let star, temeljito strokovno izobražen, svetovno olikan in iz lastnih izkušenj motreč s svojega narodno domačega stališča bujno se razvijajočo kulturo, noseč v sebi njene sadove, ki so zrasli v njem na domačem drevesu: zdaj je Stritar prvikrat, a v dejstvih odločno, kakor morda nikdar pozneje, nastopil kot pravi Stritar, uspešneje kakor katerikoli izmed idejopolnih poznejših kulturonoscev, nastopil prvikrat v slov-

stvu s trojnim namenom, ki ga je nosil že tedaj z vso odločnostjo v srcu, a ga je naravnost povedal šele deset let pozneje (leta 1876., gl. Zbr. sp. VI. 316), češ, slovstvo ima trojen namen: 1) izobraziti naš jezik, 2) braniti našo narodnost, 3) izobraževati, povzdigniti in blažiti narod. — V dosego tega trojnega namena je deloval deset, dvajset, trideset in baš letos štirideset let! Iz tega trojnega namena se da razložiti vsak njegov literarni korak, v tretjem korenini zlasti njegov idealizem in njegova mehkost, ki mu je včasih dobavila očitane mehkuznosti, a le pri tistih, ki niso vedeli, da je Stritar, kadar si je trebil s pota kamenje in prst, tudi pisal s pekočo satiro, n. pr. kot „Triglavan s Posavja“ (1870), v zelo popopranih „Pasjih pogovorih“ (1870), v „Dunajskih sonetih“ (1872) in v „Drobižu“ 1891.

2. Leta 1866. je torej stopil v zvezi z Levstikom na dan, stopil tako trdo, da je odmevalo po celem slovenskem logu in da odmeva pravzaprav še zdaj. Izdal je tedaj svoj kritični **uvod v Prešerna**, ki je bil po obsežnosti obzorja in po vglobljenosti umevanja do onih časov nedosežen in je vzoren še do današnjega dne. Znamenito je, da Stritar ni stopil kar sam na plan; morda je bistro čutil, da bi bil tak nastop večini povsem neumljiv. Znak posebne razboritosti je, da je Stritar v tistih časih, ko se je bilo bati, da v slovstvu povsem omaga zdravi ukus, nanovo odkril tistega, ki se je tudi boril za one tri ideale v slovstvu, odkril pomen Prešerna. Da danes stoji v sredi Ljubljane Prešernov spomenik, da pozna nanovo odkritega pesnika vsak otrok, to je, smemo trditi, v prvi vrsti Stritarjeva zasluga.

To je bil pravi kulturni čin in izvršil se je natančno trideset let potem, ko je izšel „Krst pri Savici“. Povedalo se je tu Slovencem, na kaj res smejo biti ponosni: ne na svojih sedmero sklonov v sklanji, ne na svoje stare bogove in na slovanske korenike v tujih besedah, ne na svojo veliko „majko Slavo“, ki bi imela dovolj otrok tudi brez njih, a — rekel jim je: ponosni smete biti na tisto knjižico poezij; kajti, tako jim je rekel svetovno naobražen in izkušen mož, s to knjigo ste stopili v svetovno slovstvo! Prešeren je bil zdaj uvrščen med pesnike, ki se mora ž njimi seznaniti, kdor hoče poznati literarni cvet vseh narodov; in res, da opozorim na zanimivost: slavni germanist Schönbach je uvrstil v svoji znameniti knjigi „Über Lesen und Bildung“ med dela, ki jih poznaj literarno naobražen človek, tudi — Prešernova!

Tudi ta sodba je posredno Stritarjeva zasluga iz leta 1866.¹⁾ — Pri izdaji Prešerna samega pa Stritar ni nič sodeloval; le Levstik je tako radikalno „popravlil“ Prešerna; to je treba še enkrat naglašati, ker se da tudi iz najnovejšega spisa o Stritarju („Slovan“, 1906, 98) sklepati neresnica, češ, da je bil Stritar (z Jurčičem) tako izdatno pre naredil pesniku besedilo. Stritar sam je opozoril (n. pr. proti Glaserju, gl. „Lj. Zvon“ 1896, 279, 388), da Prešernov tekst v izdaji leta 1866. ne gre na njegov račun.

Tako sta najodličnejša naša pisatelja tedanjega časa dvignila na prestol Prešerna in narod je strme slišal in se prepričal o velikanski razliki, ki je obstojala med tedanjimi imenitniki v slovenskem slovstvu in med Prešernom. Kako globoko je pač v njihovih očeh padlo tisto pesništvo, ki se je tedaj šopirilo po „Novicah, gospodarskih, obrtniških in narodnih“; mnogo lepega so sicer prinesle in po krivici jih je prof. Heinrich (gl. l. 1866., str. 197.) imenoval „Schmierblatt“, a kaj sličnega, kakor so Prešernove pesmi, po Prešernovi smrti v njih le ni bilo z nobeno silo najti. Kako borni so bili tedaj literarni izdelki, razvidimo iz sestavka na str. 28. in 29.; tam je seznamek vseh slovstvenih del, ki so izšla leta 1865.: s časniki, gimnazijskimi programi in molitveniki vred jih je natančno — 50! Kake so bile pesmi, se da sklepati iz uvodilne „Slovo staremu, pozdrav novemu letu“:

„Star škripač pripoveduje,
ako fantič se rodi,
da ves svet kaj pričakuje,
ter se rojstva veseli . . .
Tud' jaz upam, reva uboga,
kadar leto se rodi,
da bo bolje — pasja noga (!),
pa mi vselej spodleti.“ . . . itd.

In to še ni najslabša, ker vsaj šaljiva biti — skuša! Še hujše je bilo s prozo: „Boj za puro“ je vodilna povest v tem letu! Vendar so bile „Novice“ še prvo slovensko literarno glasilo z največjim vplivom; „Glasnik“, ki je tedaj izhajal že osmo leto, se je moral vkljub svojim vrlinam boriti za obstanek in potrpežljivi Janežič je potreboval vse svoje obzirnosti, da se je obvaroval interdikta pred merodajnimi krogi.

¹⁾ „Novice“ 1866, 95 so pozdravile „Klasje“, v katerem je prvotno izšla znana Prešernova izdaja z uvodom, naproti „Slovencu“ III. 146. Primeri: Stritar, Zbr. sp. V. 196.

Tu je odprl Stritar v zvezi z Levstikom oči, kažoč jim, kako visoko je bil slovensko slovstvo dvignil že Prešeren in kje je torej Slovincem začetni: pri Prešernu se mora nadaljevati, ne pa vedno prav iznova začenjati. Kakor odrešenje je završelo po okorelem slovstvenem logu slovenskem, prišla je pomlad in zapele so ptice in gradila so si gnezda.

3. Kritika v Glasniku. — Bilo pa je treba pokazati, da oznanjevalci novega časa tudi sami kaj znajo; to so jim tudi kaj hitro kot dolžnost stavili pred oči nasprotniki, ki so Stritarju osobito zamerili, da je sodobne pesnike, posebno Koseskega, molče prezrl, kakor bi jih ne bilo. — Preden je torej šel Stritar s svojci na pozitivno delo, je moral s kritičnim omelcem obrisati pozlačeni prah, ki je pokrival tedanje pesniške velikaše; zgodilo se je to v bolj akademični obliki v „Glasniku“ l. 1867. pod naslovom: „Česa je posebno treba našim pesnikom?“, kjer pravi Stritar na strani 11. = Zbr. sp. V. 13): „Vpraša se, ali hočemo Slovenci imeti svojo literaturo po zgledu drugih narodov ali ne. Če jo hočemo, treba nam je kritike . . . Če je pa nočemo, pa pustimo to igračo in šemarijo, pa lotimo se bolj potrebnih reči.“ In malo prej (str. 10. Zbr. sp. V. 8) je rekel: „Meni je poezija resna, sveta reč — poezija mi je vse — poetje nič! Ker pa mi je poezija sveta reč, kako bi me včasi ne zgrabila pravična jeza, ko vidim, kako se v njeno svetišče vrivajo krivi duhovniki in proroki . . . Kaj pa je korenina in vir žalostnega stanja naše poetične literature, če ne odtod, da pri nas o teh rečeh ni nikakršne sodbe! Kdor pri nas le pisati, to je črke delati zna, je slovenski pisatelj; kdor je zveržil toliko in toliko verzov, on je slovenski pesnik, „nadepolni“, če je mlad, „slavni“, če je že malo stareji . . .!“ — A na str. 12. se zaveda z vsemi kritiki: „Velika zmeta je misliti, da kritika koga ustraši. Bog hotel, da bi imela toliko moč. Ali nima je! Pravi, dokazuj pevčetu še tako jasno, da njegove pesmi niso nič prida: še raji jih bo imel — sovražil pa bo tebe!“

Čudimo se, odkod ta bistra sodba, uničujoča in bodreča, in odkod to poznanje domačih razmer pri Stritarju, ki je zdaj živel leta in leta v tujini. Vsaka njegova beseda je zadela v črno kakor tale: „Če se kdo postavi po robu, zareže se (prvaki) nad njim: Kdo pa si ti in kaj si? Ti nisi zapisan v našo zlato knjigo. Kdo te nam je postavil za sodnika? Le sama nevoščljivost govori iz tebe!“ — Res, Stritar ni zahajal v domovino, a ustanovil si je na Dunaju drugo domovino; ne samo da je seveda čital vse, kar mu

je prišlo slovenskega v roke (to nam leta 1868. sam pravi; gl. Zbr. sp. V. 46), ampak zbiral je okoli sebe na Dunaju svoje bivše vrstnike, sošolce in druge dovzetne Slovence, se je shajal ž njimi in kmalu se je nabralo kolo čilih in mladih mož, vnetih za svoj rod in za umetnost. Stritar je bil prvi med enakimi kot izkušen in o vsem poučen mož, nasproti njim, omejenejšim, pa v srcu nosečim cel svet. Stritar je sploh ljubil živo, po napredku težečo družbo in zato je vpeljal po starogrškem načinu sestanke (gl. moj spis v Zvonu 1905, 344 idd.) in leta 1867. jeseni se je združil z ožjimi prijatelji v neprisiljeno društvo. Shajali so se vsako nedeljo pri njem in vsak je prinašal kaj spisanega, kar je že bilo. Izdelki so se prečitali in prekritikovali; odločevala je sodba Stritarjeva, izrečena vedno kratko in točno kakor v utrinkih. V tem krogu so dobili prvo konkretno obliko estetski nauki, ki jih je Stritar pač že nosil v srcu, a se jih je zavedal z vso jasnostjo šele, ko je njih merilo preizkušal ob tistih nedeljskih večerih. — Jasno pa je, da so se presojali tudi literarni izdelki ne-navzočnih, t. j. domačih naših pisateljev. Tako razumemo dvojno smer tedanjih čistilnih Stritarjevih spisov; na eni strani „pouk“, ki ga daje, „mladim, bodočim pesnikom“ — tako sta naslovljeni v „Glasniku“ leta 1867. prvi dve „kritični pismi“ — in na drugi strani, zlasti v poznejših kritičnih pismih leta 1868., ostro presojo domačih književnih razmer.

Najprej je končal svoj spis „Česa je posebno treba našim pesnikom?“, kjer piše o predmetu, ki ga naj opeva osobito liričen pesnik; v mislih ima edino domače razmere, češ (Glasnik 1868, 17; Zbr. sp. V. 27): „Obilo tri četrti vse lirične poezije po je ljubezen in ne kaže se, kakor bi se hotela ta reč premeniti. Pri nas so se poetje, dokler je bilo moč, ogibali tega polzlega predmeta, razen enega (seveda Prešerna! Op. pis.), ki je pa ravno zaradi tega trpel veliko preganjanja. Ko pa so izprevideli, da dolgo časa ni moč izhajati tako, pa so začeli počasi strahoma lotiti se tega prepovedanega sadu.“ — Stritar je sicer (tedaj! pozneje ne več!) snov določeval liriku malo enostranski; čudno je n. pr. tudi, da baš na onem mestu poete nekako pozivlje, naj opevajo po klasičnih zgledih vino in pitje, a obračal je vse to prav tako na domače razmere kakor istotam svoje opazke o takozvanih „rodoljubnih“ pesmih. Da je tak proglašen idealist kakor on pisal baš tedaj tako realno, tega mu niti zdaj ta in oni ne odpusti. Saj še do današnjega dne ni nihče tako naravnost grajal pesnikov, ki so si tako

obilo privoščili domoljubje, a so računali pri tem predmetu najbolj na glasno pritrdjevanje. Lahko si mislimo, s kako jezo so čitali pesniki Stritarjev izrek (Glasnik 1868, 18): „Lepa, blaga čednost je domoljubje; ali meni je ljubše v dejanju nego v pesmi . . . Ono samo ob sebi ni pripravno za poezijo, če ga pesnik ne približa človeškemu srcu.“ — Kako se to vzorno zgodi, je pozneje pokazal Stritar sam.

In še en presenetljiv izrek se nahaja na navedenem mestu: **„Sentimentalnost** — zdravi slovenski jezik še nima besede za to čudno neslano zmes in Bog daj, da bi mu je ne bilo treba nikoli! sentimentalnost je prava smrt vse poezije.“ Tako je pisal Stritar? Tisti Stritar, ki je dve leti pozneje (1870) objavil „Zorina“, ki velja v našem slovstvu za najsentimentalnejši spis in ki mu sentimentalnosti v pravem pomenu, prozorno fine čutnosti in osrčenosti ne more nihče odrekati? To bi bilo dvojno protislovje; prvič bi nam tista Stritarjeva trditev lahko prevrgla vse nazore o Stritarjevi iskrenosti in prepričanosti; in drugič: nekaj take sentimentalnosti ima vsaka in baš tista lirski poezija, ki nam sega čisto najbolj v srce. — A mi zamenjavamo svojo sentimentalnost s Stritarjevo; kako jo on razume, je razvidno iz njegovih nadaljnjih besed: „Kakor rja ali slana zeleno zelišče, zatre in zamori ta kužna bolezen vsako zdravo misel, vsak krepki čut. Tako ubogo pevče nima srca ne za žalost, ne za veselje; dremaje se ziblje med enim in drugim, da zaspi in ž njim milovanja vredni bralec. Če pa tudi najde kdaj ponevedoma kako misel, zrežlja jo na drobne kosce in jo prevleče z osladnimi polževimi slinami, tako da boš zastonj iskal pri njem grižljaja za zdravo grlo in krepki želodec.“ — Tak sentimentalist Stritar res ni bil, tudi ne v „Zorinu“, v katerem se pretaka dovolj gorke krvi, čigar dejanje pa izprva učinkuje na nas, kakor bi bilo sentimentalno, zato, ker se v njem pretaka kri za vesoljno človeštvo: velika idealnost pa se nam zdi sentimentalnost!

Kakšno sentimentalnost pa je imel Stritar v mislih s svojo zbadljivo označbo? Ko slišimo tiste besede o pevčetu, ki nima srca ne za žalost, ne za veselje in ki svoje redke mislice kosá in krhlja, nam sili v spomin novodobna pesniška struja, mi si je le ne upamo prav vzeti v usta. Vendar, naj se reče, kar hoče: ali ni Stritar poudaril glavnih znakov tistih najhuje sentimentalnih pesnikov, katerih pesmi so se nam vsiljevale pred desetimi leti, namreč pesnikov — **dekadentov**? Sami sebi skoraj ne verjamemo, pa je tako! Že leta 1868. je torej Stritar žigosal tiste pesnike, ki so tedaj neza-

vestno, trideset let pozneje pa načeloma razcefedravali poezijo! Tega si pač naši dekadenti ob koncu stoletja niso sanjali in to tem manj, ker se je baš tedaj, ko je vzhajala njih zora (leta 1896.), Stritar poslovil od literarne slovenske družbe. — Tudi tu se zopet pokaže harmonija v Stritarjevem življenju in mišljenju: kar je oznanjal v svojem prvem konstruktivno poučnem spisu, veljavnost tega se je pokazala stoprav, a tudi takoj tedaj, ko je postal njegov izrek naravnost aktualen.

A v boj proti dekadentom fin de siècle ni šel več in tudi ni bilo treba; molče in mrze jih je odgnalo slovensko občinstvo, a boril se je proti dekadentom dobe od leta 1866. dalje. Tedaj — pa dekadenti? Ali je to mogoče? Vsi novodobni dekadenti bi se uprli temu naziranju: in vendar je tista doba doba najhujšega dekadentizma, ker je bil že stiliziran. Koseskega bomo najznačilneje imenovali stiliziranega dekadenta lirika in njegov „Če zavist lizuna zvine, da zamrdne sin krtine“ in „unuk unuka unukove žetve“ je najbolj cvetoča cvetka dekadentizma. In Umekove pesmi (1865) so vobče iste, takisto Cimpermanove onodobne, celo Levstik je včasih malo zavozil v to stran, da o manjših ne govorim. Rafiniranost v obliki je namen obojih dekadentov, starih in novodobnih; prvim je rafinirano umetna (nikoli se ni n. pr. skovalo toliko sonetov in drugih težkih oblik kakor tedaj), drugim rafinirano priprosta; a s svojo načelno raztrpano obliko so imeli moderni bržkone prav toliko preglavic kakor stari s svojo preumetno. Vsebine je bilo pri obojih obično enako malo. — Praznoto in neiskrenost njih pesnikovanja tepe Stritar prav hudo s svojimi tremi obstruktivnimi soneti na solnce in na luno, ki jih je zložil, ker je „mož, ki mu v vsem gre . . . veljavna beseda“, naročil Stritarjevemu prijatelju, naj opeva ta dva predmeta (Glasnik 1868, 19 in 121; „Pesmi“ 1869, Zbr. sp. I. 62).

Da hoče literarnim ljubljanskim diktatorjem napovedati boj in jim kaliti s hudo obstrukcijo okoreli mir, to je povedal ob koncu svojega spisa, posvečenega „našim pesnikom“: „Kdor hoče svete dajati našim pesnikom, mora žgati in rezati bule in gobo, ki pokrivajo zdrava telesa; saj ne gre tu za prid in slavo posameznih, saj literatura morda vendar ni kaka usmiljena naprava, kaka bratovščina, kak zavod, kjer se onemogli mladi in stari s slavo in hrano rede ob srenjskih stroških.“ — —

S takimi trdnimi nazori je stopil Stritar odločno na dan in jih je zastopal še dalje isto leto (1868.) v „Glasniku“ v svojih „Kritičnih

pismih“, kjer je posebno hudo prijemal Koseskega (v V. in VI. krit. pismu), braneč Prešerna proti njemu. Vendar je pripomniti, da ni Koseski delal zdražbe (gl. str. 136.), ampak „Novice“ (str. 172.) in „Zgod. Danica“ (str. 150.), a Janežič je skušal pomiriti duhove (Glasnik 1868, 222). Zmagal je seveda Stritar, posebno ko je na zbadljivi poziv nasprotnikov, naj le poskusi prevesti le en odstavek Byronovega Mazepe, v štirih dneh izvrstno prevedel 230 verzov in jih poslal „Novicam“, ki jih pa niso natisnile; natisnjeni¹⁾ so v „Glasniku“ 1868, 230.

Vzori uprizorjeni; „Mladika“ njih zbornik.

1. Prijatelji so nato Stritarju prigovarjali, naj izda nekaj svojih del, zlasti pesmi, ki jih je imel dokaj; a Stritar se ni dal lahko pregovoriti. Vendar je pač smatral za svojo dolžnost, da po svojem kritičnem nastopu tudi sam pokaže, kaj zna; to je bil tem bolj dolžan, ker je v „Kritičnih pismih“ glasno naglašal (gl. Zbr. sp. V. 45): „Izvirnost, menim, je pri pesniku poglavitna“, in ker je (n. n. m. str. 34.) tudi naravnost zahteval, da „pesem mora biti rojena, ne pa narejena“. — Stopil je zopet v zvezo s tedanjima najboljšima pisateljima, z Levstikom in Jurčičem: l. 1868. je izšla lična knjižica z značilnim naslovom **„Mladika**. Izdala in založila J. Stritar in J. Jurčič. Prvo leto“, ki je ostalo tudi zadnje. Levstik je prispel šopek pesmic, ljubavnih in drugih („Kovač Diguž“, „Vsak ob svojem času“), a ne imenuje se pesnik z nobeno besedo; le na koncu njegovega prispevka, izza „Reši nas zlega“, je šifra: —i—, pesem „Na Gorenjskem“, ki pa ni mnogo vredna, je s šifro —s— uvrščena (str. 109.) med Stritarjeve. Jurčič je objavil svojega „Sosedovega sina“, a Stritar, kolikor mi je znano, tu prvičkrat s svojim glasovitim psevdonomom „Boris Miran“, osmero izmed svojih „Popotnih pesmi“, šest pesmic pod naslovom „Pomlad in jesen“, znani odlomek „Orest“, balado „Izgubljeni sin“ in prizor „Prešernov god v Eliziju“. Vrh tega je tu povest „Svetinova Metka“ (= Zbr. sp. II.), essay „Ako bi človek vse videl in vedel“ (= Zbr. sp. VI.) in „Evelina“, odlomek iz tedaj še ne objavljenega romana „Zorina“.

Tako dobimo vtisk, kakor bi bil hotel Stritar z gledi z raznih polj pokazati, kaj on premore. To se mu je tako posrečilo, da

¹⁾ V „Zbranih spisih“ sta te dve kritični pismi (V. in VI.) s prevodom Mazepe ponatisnjeni (V. pismo le od strani 133. „Glasnika“ dalje) v dodatnem VII. zvezku zdržema, vsa „Krit. pisma“, ki so jim prištet tudi trije odstavki „Česa je ... pesnikom treba“, brez Mazepe pa že v V. zvezku.

imamo res v tej „Mladiki“, ako še privzamemo k njej istočasne kritične spise iz „Glasnika“, nekakega „malega Stritarja“, z istimi nazori, kakor jih je zastopal še trideset let pozneje. Pa tudi kot taki so sestavki lahko odprli vsem oči do spoznanja, da se je tu zaiskril izreden talent. Kaj tako srčkanega in srečnega, kakor so nekatere izmed objavljenih pesmi, se dotlej še ni bilo slišalo v slovenskem jeziku! „Le enkrat daj še, majnik zlati, da gledam zorni tvoj obraz, v pokoj se potlej čem podati, zagrne naj me večni mraz“ — to je ista večno resnična misel kakor v hrvaški „Za jedan časak“ in v Faustovi pogodbi: „Werd ich zum Augenblicke sagen: Verweile doch, du bist so schön . . ., dann will ich gern zugrunde gehn . . .“, ali v znani „Ein Augenblick, gelebt im Paradiese, wird nicht zu teuer mit dem Tod gebüßt“. — Soglasno s to pa druge: „Zgrbančeno čelo, mladenič, ugladi; veseli hvaležen se zlate pomladi, uživaj mladost, dokler je še čas!“ Tudi kaj takega je treba našincem včasih reči . . . Ali sanjavosrčna: „Pri oknu sva molče slonela, sladko je kos v goščavi pel . . . Molcé ozre se ona náme, molče ozrem se jaz na njó itd.“ — To je sentimentalnost, a kako resnična, realna, kako po življenju posneta! Take pesmi so zlasti mladino, ne samo tedanjo, očarale in jo vemale za Borisa Mirana. — V vsakem oziru mojstrske so „Popotne“, neprisiljeno družec mehko sentimentalnost z zdravo, življenja polno realnostjo; vzemimo le tisto „Nisem Nemec, dekle lepo“, postavljeno v Pariz in kar nalašč za Pariz z njeno šegavo resnostjo — tudi takih nimamo več v svojem slovstvu! — Koga bi ne prijala v dušo globokočutna „Kaj sloniš, ti lepa žena?“ — Kako se naj opeva, res pesniški opeva domovina, pa je pokazal v krepkočutni „Pozdrav moj čuješ, domovina!“ „Prešernov god v Eliziju“ kaže Stritarja šaljivca in spretnega pisca dramatskoepskih prizorov; z le resne strani ga kaže „Orest“.

2. In v povesti „**Svetinova Metka**“ so kakor v posnetku že vdelane vse najznačilnejše posebnosti njegovih poznejših beletristnih spisov. Začetek je, kakor bi bil Jurčičev: plastično se slika kmetsko življenje, a nastopajo tudi zastopniki boljših krogov s spretno realistiko kakor pozneje pri Krsniku; opazuje se sploh združitev selskega življenja z zastopniki izobraženih krogov, kakor jo Stritar ljubi v vseh svojih spisih. V posameznih potezah se že javlja spretnost v risanju kmetjskih tipov (birič Sila!) — kakor pozneje v dovršenem romanu „Sodnikovi“ — vrši se ljubezen med preprostim dekletom in mladeničem boljšega stanu, slično kakor v „Logarjevih“, v VII. zvezku „Zbranih spisov“.

V „Zorinu“ se odpove Zorin ljubezni, tu se odpove na isti požrtvovalni način Metka in v „Gospodu Mirodolskem“ Zora. Prekrasna žanrska slika je mati, ki pripravlja perilo odhajajočemu sinu. — Kakor tudi sicer v Stritarjevih spisih, so osebe idealizovane, na nekaterih mestih malo osladno (gl. II. 27), vendar so risane toli resnično in globoko, da se nam zasolze oči, kadar smo prečitali povest do konca. Velik je Metkin idealizem, žrtvuje se za ljubezen — res, morda takih ljudi ni mnogo na svetu, a so, in kadar čujemo o njih, se zavedamo tudi mi, da smo udje človeštva — trpinstva, in tudi mi bi bili pripravljeni za kako žrtev! Svetinova Metka je ženski Zorin in stara Marina nas spominja imenitno slikanega poštenega vagabunda Zaboja v „Gospodu Mirodolskem“ ... V realizovanem idealnem svetu se vršijo dogodki, idealizem veje iz vsake vrste in mora v srcu zbuditi ono sladkogrenko hrepenenje, ki o njem slutimo, da ostane neutešeno, v katerega področju pa smo vendarle srečni, ako nam je le trenutek zasijala nada: „Če je bila kratka ta sreča, kaj zato? Ali se meri sreča po dolgosti?“ (Zbr. sp. II. 51). Taka zavest je blažilna in povzdiguje človeka nad morečo sedanost; prav tako kakor notranja zavest, da je ravnal vedno prav! — Naposled ostane še ena tolažba človeku, rezanemu iz trdega kamena, tolažba, ki jo poznajo že grški tragiki: „Naj izgubljanje človeka še tako boli in skeli, da si misli: tega ne prenesem! — vendar se pretrpi še najhujše trenutje“.

V tehniškem oziru povečujejo poetičnost spisa (Svetinove Metke) jako spretno vložene pesmice, ki so izmed najlepših v našem slovstvu. Kakor pozneje v „Rosani“ prelepi pesmi „Potoček, stoj . . .“, tako sta v „Svetinovo Metko“ vloženi onidve, ki sta morda najbolj znani Stritarjevi: kje je kak pevec, ki bi še ne bil pel, kje je kak zaljubljenec, ki bi ne bil naročal oblačku na sinjem nebu: „Oblaček ti, ovčica bela, po nebu plavaj mi naprej —“? (Mladika, 62. Zbr. sp. II. 37). Kje je mladeniško čuteč mož, ki bi ob lepi melodiji ne čutil diha prave poezije pri pesmi: „Le nocoj še, luna mila, razsvetluj mi pot temno! Danes bova se ločila, k ljubi grem jemati slovo“? i. t. d. — Iz takih pesmic veje pravi Prešernov duh, a proste so Prešernove nesreče: oblaček gre dragi, zvesti ljubici voščit le lahko noč in luna sveti ljubečemu mladeniču, ko gre v slovo še enkrat ljubezen pit, a svetila mu je tudi prej, ko je prihajal večkrat ljubezen pit . . . Le spomnimo se svoje ali mladosti drugih, in izvil se nam bo s smehljajem vzdih iz prsi: take pesmi so v srcu doma, v pesnikovem in v našem!

3. Posebnost Stritarja in vsakega kulturnega človeka je nadalje, da ga obidejo trenutki, ko mu preseda vsa ta kultura in si želi ves ta „olikani“ svet postavljen nazaj v svojo pristnost in — tako si misli — nepopačenost. — V vseh večjih Stritarjevih delih zasledujemo to idejo, to realno spominjanje na Rousseauja; tako že v „Svetinovi Metki“. Teodor, olikan in iz premožne rodbine, govori Metki, zavedajoči se, da je le preprosto kmečko dekle (II. 36): „Metka, ti ga ne poznaš, tako imenovanega omikanega sveta, njegove notranje puhlosti in praznote... V njegovem hrupu in šumu, svitu in blesku, ki je toliko za uho in oko, a nič za srce — tu sem se tebe spominjal!“ — Tako sodimo pač, čisto prav, le v trenutkih; a trajneje se moremo vdajati tej zavesti o varljivosti sreče olikanca in svetnega izvedenca ne tedaj, kadar si želimo povrniti se s človeštvom vred v otroško dobo človeštva, ampak kadar odpremo srce pravi nepri-siljeni, istiniti otroški dobi, t. j. našim pravim otrokom: naši otroci so kljub vsej konvencionalnosti kulture vendar le otroci, in kadar smo kulture prenasičeni, tedaj se zatečemo ali v svojo otroško dobo ali pa k otrokom... In Stritar ima rad otroke; to nam sam, kot Zorin, pove naravnost (v „Zorinu“) in zdi se mi, da je prav nalašč iz tega romana, v celoti objavljenega v „Zvonu“ 1870 (Zbr. sp. II.), že prej natisnil v „Mladiki“ baš poglavje o srčkanorisani devetletni **Evelini**. Pri tej priliki (Mlad. 91, Zbr. sp. II. 78) je rekel: „Veš, da imam posebno veselje do otrok; rad se z njimi pogovarjam in igram, tudi otroci se me čudno hitro privadijo.“

Res nastopajo v njegovih poznejših prizornih spisih (Zbr. sp. IV. zvezek, izšlo jih je prvič največ l. 1876., pa tudi v ostalih letnikih Dun. Zvona) pogosto otroci in prav otrokom je posvetil svoje moči potem, ko je zbral svoje izkušnje v dolgem teku in neprestanih študijah svojega življenja: tri lepe njegove knjige je že izdala Družba sv. Mohorja za mladino: „Pod lipo“ leta 1895., „Jagode“ leta 1899. in „Zimske večere“ leta 1902. in za l. 1906. obljublajo novi plodovi. — Skrbec za otroke pa skrbi tudi za preprosto ljudstvo in se je v duhu gibal med njim tako, da je ušel pretirani kulturi, a pravo kulturo donášal v preproste kroge.

4. Živalska idila o psu Sultanu in o pregrešnih mislih mačka (Svetinova Metka, 3. poglavje) pa nas spominja poznejših „Živalskih pogovorov“ Stritarjevih, ki so prav njegove specialitete. Nahajajo se posebno v Zvonu 1878. ter iznova v „Zimskih večerih“.

5. Še en spis je objavil Stritar v „Mladiki“, takisto programatski, kakor so vsi drugi: članek „**Ako bi človek vse videl in vedel!**“

Jedro tega spisa leži v pritajenem odgovoru na vzклик, ki tvori naslov; odgovor bi se namreč po Stritarju glasil: „Skrainje nesrečen bi bil človek, ako bi vse videl in vedel!“ Torej v bistvu zopet Rousseaujeva misel o nesreči, ki jo donaša kultura na svet. — Spis je že zaradi oblike zanimiv; tu imamo zgled za poznejše Stritarjeve razprave, večinoma v obliki predavanj, o zelo različnih predmetih: razpravljanje se vrši napol resno, napol šaljivo, vedno z obširnimi znanjem, nevsiljivo in lahkotno; ena misel izvaja drugo, en stavek rodi drugega in mu podaja roko. Dva taka sestavka je objavil že v „Glasniku“ (o „vinu“ in „želodcu“), drugi so objavljeni pozneje, n. pr. o „ljubezni“ leta 1870. (Zbr. sp. IV.), o glasbi 1870 (Zbr. sp. VI.), o slovenskih imenih 1876 (Zbr. sp. VI.), o šestomeru 1876, o soli 1870, „Srce“ 1887 (Zvon); tudi Popotna pisma (Zbr. sp. VI.) spadajo sem; zgolj satirni so „Triglavan s Posavja“ 1870 (Zbr. sp. VI.), „Deveta dežela“ 1878 (Zbr. sp. VI.), „Zona“ 1876 (Zbr. sp. VI.).

A ne samo zaradi te formalne strani je zanimiv ta sestavek. V tisti človeku prirojeni vedoželjnosti, t. j. stremljenju po vedno višjem in globljem znanju, vidi pisatelj vzrok, da silimo vedno v to, kar nam je škodljivo, in da zato postane svet pravcati prostor za nesrečo. Česa nauči človeka vse opazovanje, ves uk? Ko študira živali, najde med njimi večni boj za obstanek, večno medsebojno uničevanje. Isto najde med ljudmi (Mladika 104): „Kakor zver zveri, moral se je vedno braniti človek svojega brata človeka, braniti je moral proti svojemu bratu življenje in imetje, svojo ženo in otroke in svoje dobro ime. Kakor med živalmi, tako je med ljudmi: živeti ima pravico, kdor ima moč; kakor v preteklosti, tako v sedanjosti, le še vse bolj zmeteno in zoprno, hinavsko, malopridno.“ Tu bi človeka ne minila vedoželjnost? Moškega vleče neka posebna moč do ženske, die dämonische Lust am Weibe (Hebbel) in prerad si beli glavo s to uganko. „Ko pa jej pride do konca, tedaj ga pa groza obide in spomni se Schillerjevih besed: „Človek naj gledati nikdar ne sili, kar so z nočjo mu bogovi pokrili.“ — — Kaj nam je torej treba vednosti in vedno vednosti? vprašuje pesnik, kaj mi koristi, če vidim pod mikroskopom v kapljici vode vse polno plavajočih živalic, v drobtinici sira, ki mi tako diši, gomzeti ostudne — črve?! Pesnika tudi n. pr. nič ne vesele tiste žepne ure, ki se jim vidi vsak zobček na kolescu. Zakaj ne? Ura mu mora nuditi nekaj skrivnostnega, da jo mora pritisniti na uho, če hoče vedeti, da gre... Kaj bi bilo, ko bi bil celo človek ustvarjen tako, da bi se videlo

vanj? „Konec bi bilo vere, prijateljstva, ljubezni, konec vse poezije! Saj resnica sama na sebi, naga, ni poetična; taka je le, kadar jo pokriva lepo zagrinjalo. Opoldne, ko lije solnce obilo luč na zemljo, ali je to čas poezije? Zvečer, ko prede tihi mrak tenko, skrivnostno zagrinjalo in zagrinja vanje slednjo stvar, takrat rosi nebo poezijo na trudno, hrepenečo zemljo.“

Vse te izreke bi mi hitro prečitali, jim po svojem stališču za trenotek čitanja pritrdili ali ne, potem pa bi jih pozabili, ko bi izrekli ostali osameli v tem Stritarjevem spisu. A kaj se je izcimilo iz njih tekom let: tu so skrite koreninice pozneje tako razvitega **svetožalja**, dosledno skrajnjega usmiljenja z vsakršno bedo na svetu! V zvezi s svetožaljem pa je dosledni Stritarjev poetični idealizem, poetični — pravim nalašč — kajti ne sme se postavljati temu idealizmu delokrog izven poezije v praktičnem življenju, kar se v sodbah o Stritarju rado zgodi, njemu in idealizmu v krivico. Za poezijo je najbolje, pravi Stritar, da za navedene — grde — tajnosti niti ne ve; te le kvarijo užitek in odjemljejo harmonsko zadovoljivost, češ, bolje je, da se z užitkom česa ne zavedamo in ostanemo v poetičnem somraku, kakor pa, da se kot lažipoetje brez užitka prerivamo do kake konkretne resnice.

Preudarjajoč posebnost tega estetskega naziranja v poeziji, si zopet odkrivamo prvi temelj poznejših, mnogo poznejših Stritarjevih estetskih študij, s katerimi je takisto zadel v črno; v navedenih njegovih izrekih ne tiči nič drugega nego svaritev pred skrajnim realizmom — naturalizmom, pred početjem, da se poetičnost istoveti z resničnostjo nelepega, grdega. Res, za poeta je morda bolje, da kakih malenkostnih ali celo „grdih“ resnic sploh ne ve, in če jih ve, se ne sme baš potom poezije ponašati, da jih ve! Tako pridemo do nauka, da je prav poetično le, kar je lepo, čeprav ne lepo kar samo ob sebi, a vsaj po obliki, v kateri se nam prezentuje. To naziranje pa pelje do idealizovanja in do idealov, t. j. do vzviševanja nad pozemsko puhlost ali grdobo.

A leta 1868. so bile v Stritarju o vsem tem le še slutnje; ko pa je potem v dolгих desetletjih deloval vedno v prilog temu svojemu nauku in ga oprezno obvaroval opasne preskrajnje enostranosti, pripuščajoč poeziji vsako snov, da le ni namenoma izbrana iz neidealnega sveta v neidealne svrhe: potem se mu je tudi vse začrtavalo tem jasneje, ker so polagoma vstajali v slovstvih vzorci, ki so se Stritarju zdeli kakor svarilo. Črez skoraj trideset

let (leta 1894. branje v slovenskem kljubu, s ponatisom v Ljublj. Zvonu, zdaj v Zbr. sp. VII.) je on prvi opozoril Slovence na širčijo se naturalizem („Nova pota“) in tu je obširno razložil svoje prepričanje, ki je v „Mladiki“ povedano le z namigovalnimi stavki. Tudi tu mu je pravo izhajališče za njegovo izvajanje vedoželjnost; a zdaj seveda ni razpravljaj o njej kakor leta 1868., ampak zdaj se je vglobil v estetiko in zlasti v psihiški odpor proti le umski vedoželjnosti in povedal je z absolutno resničnostjo tole (VII. 189): „Poleg vedoželjnosti ima človeška duša drugo potrebo, žejo, ki je ne more ugasiti vsa modrost in učenost tega sveta. Otrok ni srečen, ako se ne more igrati, naj tudi ima vsega dovolj. Človek potrebuje umetnosti, poezije. Življenje podaje mislečemu in čutečemu človeku toliko nemira, zmotnjav, krivice, bede, da hrepeni zdajpazdaj za nekaj časa zapustiti svet in iti drugam v obljubljeni deželo —; videti hoče vzvišeno, očiščeno podobo življenja, ne fotografije.“ — Bosonogemu naturalistu pa, ki po ulici kriči: „Resnice, resnice, ne lepote, resnice nam je treba, bodi še tako grda,“ in negodnemu mladeniču, ki še ni izgubil mišje dlake, ki pa se nam vriva za učitelja, učeč nas n. pr., da vseh žensk ni nič prida, ker on pozna le lahkokrilkice — takim velja druga trdna resnica: največ ljudi je takih, ki smo v sredi, ne angeli, a tudi ne zveri; a kadar je človek potreben tolažbe in povzdiga, tedaj ne bo iskal baš kaj grdega, kakor je tudi k slabemu nagnjen, ampak zatekel se bo, če mogoče, k idealni poetičnosti (VII. 194). Pozabil pa ni uvaževati (Zbr. sp. V. 413), da more tudi kaj „grdega“ seveda služiti pesniku, le ne v njegov edini in pravi predmet; s to pripustitvijo mu je bilo mogoče se sprijazniti z „modernimi“ v devetdesetih letih in jih v mnogih ozirih izdatno pohvaliti (gl. Ljublj. Zvon 1895, 425).

Na tak način je zvrčal Stritar slovenske pesnike od izrastkov, ki hipno ugajajo, k večnemu namenu, naj iščejo v človeštvu človeka in v človeku človeštva. Tu leži nerazrušljiva realnost, trdnjša kakor v načelnem naturalizmu, ki le razdružuje, ki po duši le vrta, a pusti izvrtane odprtine prazne.

Tako smo čudom spoznali, da je Stritar ob svojem prvem neposredno javnem nastopu leta 1868. bil že dovršena osebnost, prešinjjen z vsemi tistimi idejami, ki jih je zastopal še trideset let pozneje in deloma šele tedaj z vso odkritostjo. Mari ni to redka harmonija življenja? Že leta 1868. je dajal odgovor na vprašanja, ki so se naravnost stavila šele dolgo

pozneje! Mnogo je pač študiral mladi, za lepoto vneti mož, da so se mu, staremu trideset let, že za vso poznejšo dobo utrdili nazori. Tako je bil obvarovan mnogih zmot in enostranosti, ki jim padejo v naročje premnogi, kateri skušajo vsiljevati svoje nazore drugim še mnogo prej, preden so se utrdili v njih sami. Stritar je tudi v tem pogledu vreden naslednik Prešerna: dovršena stojita oba pred nami, ko se javita na slovstvenem polju.

6. Le ena ideja, ki ji je pozneje posvetil mnogo gorkih besedi in to v časih, ko se pri nas še prav nihče ni ogreval zanjo, le ena ne pošilja svojih žarkov neposredno že v to leto 1868., to je **socijalna ideja**. Stritar je kot idealist moral biti tudi socijalen pesnik, on je prvi, ki je izrečno posvetil svoje umotvore tudi tej ideji, in lahko rečemo, da ni pesnika pri nas, ki bi bil to idejo tako odločno zapisal v svoj program kakor Stritar. Tudi to je svedočba za harmonsko zaokroženost njegovega pesniškega značaja; njegovo svetožalje mu je pravi oče zmisla za socijalnost, ta oče je neobhodno moral dobiti takega otroka. Ker se je k svetožalju pripoznal Stritar že l. 1868., zato lahko rečemo, da se je vnelo gorišče za socijalnost pri njem tudi že leta 1868. Izrečno ga je zastopal pozneje v raznih spisih, posebno v nekaterih „Prizorih“ (n. pr. leta 1870. „Kita“, leta 1876. „Najemnina“), torej v dobi, ko se naši javnosti o tej ideji niti sanjalo ni; tudi v „Zorinu“ leta 1870., n. pr. z izrekom (Zbr. sp. II. 88): „Če ni trpel sam, pa je videl trpeti toliko drugih“; posebno odločno v raznih pesmih („Delavska“, „Pisarjev sin“), tako da so mu, kakor nam poroča sam v „Dunajskih pismih“ (Zvon 1895) očitali (gl. Zbr. sp. VII. 209 idd.), da njegovi spisi diše po socijalizmu. Za vse čase si je treba zapomniti Stritarjevo socijalno geslo, res idealno in menda neizvršljivo, a vsekakor povzdiglivo (Zbr. sp. VII. 220; Lj. Zvon 1895, 558): „Vsi delavci, nič trotov, nič fidejkomisov. Kdor noče delati, naj ne je; kdor pa hoče delati, imej kaj jesti. To je naš, to je moj socijalizem!“ — Privzemimo še Levstikove verze, ki jih Stritar v takih zvezah rad citira: „Skrbi zase, ljubi brata, dvigni ga, odpri mu vrata, a sodnik naj bo srce“ (V. 127, VII. 177), potem pa se vprašajmo, ali ne smemo biti zadovoljni z idealizmom takega pesnika! Celo opevanje „ljubezni“ v ožjem pomenu se naj nekaj časa umakne socijalni ideji. (Prim. Zbr. sp. V. 418 idd.)

Vseobča ljubezen do človeštva in človeka mu je nadalje vir najidealnejšega **domoljubja**. Slišali smo, kako je obsodil tiste bombastne domoljubne pesmi z umetniškega stališča, a ni obsojal do-

moljubja! Opeval ga je gorko kakor malokdo, l. 1868. ne, a l. 1869. v „Pesmih“; čist romantik, pa gorko čuteč je v lepi odi „Mojemu narodu“, objavljeni tega leta (str. 99.): s krvavo slavo se ne more ponašati naš narod, pa

„Ti, rod moj, mili rod, ti hudobije,
sovraštva razdejal boš carstvo kletó . . .
tvoj bode venec zmage nekrvave . . .“

To je zorna misel, ki se k njej vedno povrača in ki jo je zlil dvajset let pozneje v krasno pesem „Rojakom“ (Zbr. sp. I. 137) z glasovitim zaključkom: „Človeštvo eno bode naj družina, rešitelj svetu bode naj Slovan!“ Da pa ta misel ni le trenutna iskrica, ampak njegova živa vera, nam je povedal naravnost (Zbr. sp. V. 438 idd.): „Jaz ljubim svoj narod brez ponosa...; Vaša kultura, veliki narodi, ne donaša sreče: Voditelj, rešitelj bodi človeštvu Slovan! Krepmo imate dlan, bister um; kar se ž njima doseže, dosegli ste vi; a tu je potreba srca; mehkega, blagega srca in to srce ima Slovan!“ Proč pa s puhlim narodnim ponosom! In na str. 446. pravi pesnik: „Jaz pravim samo, da imam, odkar se prav zavedam, to vero, ki je mojega življenja najblažja tolažba, ki je mojemu rodoljubju neomajna podstava. Nesrečnega bi me storil, kdor bi mi dokazal, da je ta moja vera, v kateri živim in umreti želim, prazna vera.“

III. Stritar kot dovršen pesnik in pisatelj.

1. Tako smo na pozorišču prvih Stritarjevih del in z njih vidika mogli premotriti po notranji zvezi in psihiškem razvoju vsa njegova dela. Potrebno je, da se postavimo na ono prvo stališče, ko se Stritar javlja v našem slovstvu, in odtod merimo njegovo delovanje; sicer bi v njegovem nastopanju, zasledujoč ga le na podlagi njegovih zbranih spisov, videli enake pojave tu in zopet tam in zdelo bi se nam ponavljanje samega sebe, kar je učinek notranjega razvoja. Pazno motreč temeljne ideje v Stritarjevih spisih od tiste dobe, odkar so se zaiskrile, smo uvrstili tudi spise same na njih mestu in šele na tej podlagi je mogoča njih podrobna presoja. Ker to ni naša naloga,¹⁾ nam preostaja le še, da zunanje pregledamo nadaljnje Stritarjevo življenje in delovanje (od leta 1868. dalje). A tudi v tem oziru imamo najpotrebnejše delo

¹⁾ Stritarjeva dela do leta 1887. so kolikor toliko presojena v Celestinovi razpravi „Jos. Stritar“ v „Slovanu“ 1887.

že dovršeno¹⁾ in se ta razvoj sploh da netežko zasledovati na podlagi Dunajskega in Ljubljanskega Zvona; tam daje Stritar vedno točen račun o svojih namenih in uspehih.

V prijateljskem krogu dunajskem se je torej izkristalizovala Stritarjeva posebnost, tam je nastopal kot molče priznana avtoriteta. Prijatelji so videli, koliko ima Stritar zlasti pesmi v zalogi, in so mu prigovarjali, naj jih pošlje v domače liste. A on je imel posebnost, da se je sploh težko odločal za objavo. Kakor nam pozneje pravi sam (V. 319), tožeč, da je mladina postala vsa drugačna, neidealna, si svojih pesmi ni bil upal poslati Janežiču, dočim so jih njegovi sošolci in vrstniki že v latinskih šolah hrabro pošiljali v Celovec „očetu Janežiču“; češ, „tak svet strah sem imel pred Janežičem in pred sveto poezijo“.

2. Po letu 1868. pa je bilo marsikaj drugače: „Mladika“ je vzbrstela in je proslavila Stritarjevo ime, „Glasnikov“ zadnji letnik (1868) je bil po duhu že ves Stritarjev; tako se je dal Stritar prepovoriti, da je izdal prihodnje leto (1869.) nekaj svojih poezij. To je tista mala, fina knjižica, obsegajoča 155 strani: **„Pesmi, zložil Boris Miran“**,²⁾ ki je bila po preteku okroglih dvajsetih let prva prav vredna, da stoji poleg druge male knjižice, poleg Prešernovih „Poezij“; Levstikove (1854) so kazale še preveč mladostno nerazvitost. Dolgo smo potem morali čakati, in čakali smo leto 1882., preden je naše slovstvo spet rodilo knjižico (Gregorčičevo!), vredno te družbe. — Te Boris Miranove pesmi iz leta 1869. so segle v živo in so potegnile ves mladi svet na mah za seboj. Po pravici! Prebogata je vsebina sedmerih zvezkov Stritarjevih Zbranih spisov in lepe so one tri mladini posvečene knjige, a cvet njegovih del so le te Boris Miranove „Pesmi“. V onih obširnih spisih si iščemo Stritarja, v teh pesmih ga imamo. Tako srčkano in srčno, tako preprosto človeško je pel le Prešeren, v tistih svojih pesmih, kjer ga ni premagala tuga. Veselje do življenja, oduševljeno uživanje slasti, ki jih nudi svet, je položil Stritar že v svoj moto: „Lehké nogé, lehkó srcé . . .“; a to uživanje je tako ljubko in obdano z vonjem poezije, da bi moralo zadovoljiti tudi vsakega moralista; to tem bolj, ker so se trenutki tega uživanja — kako resnično! — menjavali s tiho otožnostjo in s svetožaljem; saj se glasi geslo k III. delu z očitno naslombo na Prešerna: „Srce mi vtrujeno miruje, ne vabi ga

¹⁾ Prim. moj spis v lanskem „Lj. Zvonu“: „Četrto stoletje . . . na braniku“.

²⁾ Leta 1877. je oskrbel in izdal po njih knjižico: „Boris Mirans Gedichte. Auswahl aus dem Slovenischen“.

v življenje hrup; po sreči mi ne izdihuje, neznan mu strah, neznan je up“. A to ni trajalo celo dobo življenja kakor pri Prešernu; že IV. oddelek se začinja: „Nova ljubezen, življenje novó, nove mi pesmi iz prsi vró.“

Da, o ljubezni se poje mnogo v teh pesmih¹⁾ in to je nakopalo pesniku dokaj nasprotstva, najhujše šele čez petnajst let (Doktor Junij, „Dvanajst večerov“), a izčrpala ga ljubezen ni . . . Kdor ne mara ne ljubezni, ne svetožalja, ne satir — „Koprive“ jih imenuje pesnik — temu bosta prijali vsaj te dve pesmi izmed „Popotnih“: prva, posvečena Bledu (str. 94.): „Bog sprimi, svetlo te jezero! . . .“ in pozdrav Ljubljani (str. 90.): „Pozdravi Bog te, belo mesto, nad tabo sivi, stari grad! Iz daljne sem dežele zvesto prišel te pozno obiskat“.

Veliki uspeh, ki so ga dosegle te pesmi — večjega kakor katerakoli slovenska pesniška zbirka pred njimi (gl. V. 197.) — je Stritarja skoraj prisilil, da je stopil izza zatišja. Le en mož, do čigar sodbe bi bilo Stritarju največ, ni kazal prav nikakega navdušenja za te pesmi; bil je Levstik. Stritar nam sam pripoveduje (Lj. Zvon 1889, Zbr. sp. VII. 168), da je, sestavši se tedaj z Levstikom v domovini, na izprehodu mu pokazal svoje pesmi, češ, „ná, poglej, kaj je to, če so pesmi, kali?“ A Levstik ni kazal niti veselja niti zanimanja, vsiliti mu je moral Stritar knjižico, naj jo nese domov in pridene svoje opazke; pa šele čez leto dni je dobil knjigo, skoraj po sili, nazaj, prav takšno, kakršno je bil Levstiku izročil. Levstik je bil pač tedaj — živel je kakor kamen ob cesti — jezen na ves svet.

3. Toda zdaj, ko je Stritar žel take uspehe, je iznova poiskal svojega ožjega rojaka. Stritarja so prijatelji, kakor mu je svetoval že Janežič, pregovorili, da se je odločil izdajati moderen, umetniško zasnovan, ne le za prakso preračunjen list; krstil ga je „Zvon“ (1870) po ruskem listu „Kolokolu“ (= zvon), ki ga je, boreč se za prosveto in svobodo, pričel l. 1857. izdajati v Londonu ruski izgnanec Hercen.²⁾ — Stritar, ki se je s pravo ljubeznijo oklepал Levstika, je prevzel list le zato, ker ga je hotel prepustiti — prijatelju in ga tako rešiti materialnega in moralnega pogina. Spravil je res Levstika na Dunaj in mu je rekel (Zbr. sp. VII. 171): „Zvon ni zame, on je zate ustanovljen!“ Levstik pa ni hotel in ni; ves dopoldan mu je Stritar med šetnjo po Lichtensteinovem parku prigovarjal, naj prevzame

¹⁾ V tem ozira mu piše hvalo dr. Tavčar v „Slov. Narodu“ 1875, št. 283.

²⁾ Podrobnosti o ustanovitvi „Zvona“ so navedene v mojem spisu v lanskem „Zvonu“, stran 345. idd., o „Kolokolu“ istotam, stran 348.

list, tako da so ljudje že postajali pozorni, gledajoč ju; a vse zaman. Levstik je hotel na vsak način izdajati le šaljev list; iskal je prilike, da bi izbruhal svoj gnev, in Stritar je moral odjenjati, „Pavlihi“ pa je izbral on ime. —

Vendar je skrbel za svojega prijatelja; Stritar, ki je bil takrat še privaten učitelj, je odstopil Levstiku službo kontrolnega urednika pri državnem zakoniku in Levec pravi v Levstikovem životopisu (Levst. Zbr. sp. V. 325): „Ne trdim preveč, ako rečem, da je Stritar s tem blagim činom svojemu nesrečnemu prijatelju rešil življenje, katero je viselo ob tanki niti.“ — S tem je bil Levstik res rešen; zakaj posledica te službe je bilo potem (1872) Levstikovo imenovanje za skriptorja licejske knjižnice v Ljubljani. — Ob slovesu z Dunaja je Levstika malo premagala miloba; izvile so se mu besede: „Veš, prijatelj, toliko si storil zame, da tega ne bom nikoli pozabil; vse ti bom povrnil.“ Nista se več videla Stritar in Levstik; Stritar mu je še često pisal, a ni dobil odgovora. Zato je umolknil tudi on (VII. 174); ko pa se je nadejal najmanj, pride od Levstika pismo in ž njim — 300 gld. in pismo je bilo tako, da so se Stritarju zasolzile oči; Boga hvali Levstik, da mu je dal čakati ta trenotek... zdaj zopet lahko govori s Stritarjem... In čez leto dni je prišlo še — 200 gld. — Nobena poteza pač ni bolj značilna za malenkostno velikega in v velikem malenkostnega, bednega Levstika nego ta!

Stritar je tudi zdaj računal na ožjo zvezo s prijateljem, dasi Levstik Stritarjevih poezij tedaj očitno ni maral (VII. 177); ko si je gradil svojo hišico, ni pozabil njega. Gori pod streho se je zidala prijazna sobica, nekako taka kakor Levstikova v Retjah. Namenjena je bila Levstiku in Stritar mu je pisal: „Pusti vse ter pridi in živi z menoj. V življenja svojega večerni zarji hočeva se izprehajati družno, pogovarjati se prijazno. Pod eno streho končajva svoje dni.“ — Ni dobil poveljnega odgovora, vendar je čakal in čakal; a leta 1887. je Levstik umrl osamljen; bil je edina nesrečna ljubezen Stritarjeva!

Z letom 1870. je stopil Stritar na vodilno mesto v slovstvu in je začel novo dobo; končana je bila doba patrijarhalstva in filistrstva in slovensko slovstvo je stopilo iz službe, namenjene le domačim potrebam, v krog evropskih literatur. Zadel je „Zvon“, kakor se naglaša na 1. strani, „organ, kateri ne gleda na desno, ne na levo, na stranke in osebe, držeč se le večnih zakonov resnice in lepote, ima za vodilo le pravo omiko narodovo.“ — Iskreno navdušenje in pravi idealizem je ustanovil list in pravi

idealisti so bili njegovi prvi podporniki, poleg Stritarja: „Celestin, Erjavec, Jurčič, Levec, Ogrinec, Valjavec,“ ki so navedeni v „Vabilu“. S kako požrtvovalnostjo so dunajski mladi gospodje zastavili vse svoje sile, to je znano; taki časi se, mislim, ne povrnejo nikdar več, ker tiste mladine in tako srečne skupine odličnih talentov pač ne bo več. Središče vsem je bil Stritar; on se je namenil, kakor obljublja v „Vabilu“, podati mladini zdrave, krepke duševne hrane, a tudi središče, kjer se zbirajo in spoznavajo, zbujaajo in vadijo mlade moči.“ In pridobil jih je! Kmalu je stal ob njem (l. 1876.) Emil Leon (dr. Tavčar) in odkril se je neprecenljiv biser, ki bi bil brez Stritarja najbrž ostal zakopan v globini neznanosti: S. Gregorčič. ... „Zvon“ nam je vzgojil naše klasike, zbistril nam je estetska načela in je usposobil in olikal jezik za vselej. — Literarni zgodovinar si mora zapomniti nekdanjo Kornhuberjevo kavarno na Dunaju, v kateri so se shajali člani Stritarjeve literarne družbe na resne pogovore in resno delo.

Glavno delo pri „Zvonu“ je bilo na Stritarjevih ramah: so številke, ki so skoraj cele njegove: pesmi, povesti, estetskokritični spisi, listnica uredništva — to so redni njegovi prispevki malodane v vsaki številki vseh šesterih letnikov njegovega „Zvona“; zato ga po pravici imenujemo „Stritarjev Zvon“.

4. V prvem letniku (1870) je pisal svoje „Literarne pogovore“, v katerih je gradil, kar je bil podrl v „Kritičnih pismih“. — Poglavitni njegov toletni spis pa je bil „Zorin“, ta Stritarjev „Krst pri Savici“, ne le glede važne pomembnosti za pisateljev razvoj, ampak celo po vsebini: Zorinova Dela se odpove — kakor Bogomila — ljubezni, verujoč v združitev na onem svetu. Sicer — posebno v tehniki — je „Zorina“ seveda primerjati z Goethejevim „Die Leiden des jungen Werthers“. — Poglavitno pa je bilo Stritarju, da je v romanu razpredel sveje svetovno naziranje: usmiljenje z bedo vesoljnega človeštva (gl. Zbr. sp. II. str. 75, 90.); vsa svetovna zgodovina je pesniku le zgodovina človeškega trpljenja — kdo bi torej ne obsojal vojske? Tudi žival na svetu le trpi; ¹⁾ edino umetnik dviga človeštvo iz nesreče in srečni so le trenotki, a tem zakličimo: trenotje, stoj! Stritar nam ljubko nazorno slika tak srečen slučaj (str. 85.): O lepem poletnem dnevu, ko miruje vsa narava in stoji, rekel bi, čas kakor ura, ki se je ustavila, tedaj bi ležal po cele ure vznak v senci in bi želel, da postojijo ti

¹⁾ Zato se zdi Zorinu krivično klati živino in on uživa le mleko, maslo in kruh.

trenotki. Zavzema se tudi za Rousseaujevo pristnost; z zadovoljstvom gleda, kako ljubljena Dela — kravo molze, on pa ji polaga krmo; ne more se nagledati nedolžnosti polotroka Eveline, ki ji viharina strast še ni skalila mirne duše (str. 87.), njega in Delo pa so enkrat, ko sta se naglo spogledala, le obšle pregrešne — misli... Deloma stopa Stritar preko Rousseauja do starogrškega Herodotovega pesimizma; češ, najbolje je za človeka, se ne roditi, a če pride na svet, ga čim prej zapustiti.

Taki nazori se dajo uveljaviti le kot trenutne domisljice; silili bi se, ko bi jim hoteli prisojati trajnost.

V „Zorinu“ se Stritar tudi prvikrat (str. 111.) zavzema izrečno za ideale; le ti delajo človeku življenje človeka vredno; gorko se tudi spominja domovine (str. 158. idd.), ki nanjo misli i v sanjah.

Vse te ideje so bile, dasi zajete neposredno iz človeškega srca, vendar nekaj tako novega in razburljivega, da se je pojavil hud odpor, zlasti v „Danici“ (1870, 15), proti „Zvonu“ v celoti in proti „Zorinu“ posebej¹⁾, kot pohujšljivemu. Stritar se je branil v posebni prilogi (Zvonu) na duhovit način, poudarjajoč posebno, da umetnost sama na sebi kakor lepota ni ne poganska, ne krščanska, ne samoslovenska, ampak le človeška; takisto estetika. Zorin pa ni nič drugega nego človek sam na sebi, ne prav pameten, a hudoben tudi ne; kdor se pa hoče pohujšati, temu ne bo nedostajalo prilike.

Pri vsem tem je v „Zorinu“ vendar dokaj pretirane mehkote, a plemenito je vse. —

5 Javni in še bolj prikriti napadi pa so Stritarja vendar toliko ogorčili, da je proti koncu letnika pisal dokaj ostreje kot „Triglavan s Posavja“ in osobito v pereče sarkastnih „Pasjih pogovorih“, naperjenih proti „Novicam“ in Bleiweisu, proti zahrbtnim napadom in proti razmeram v domovini. Take obrambe je bilo treba, ker so se Stritarju dosledno podtikali slabi nameni, osobito, da pohujšuje mladino, dasi je (Zvon I. 15) izrečno javil in potem še večkrat naglašal (n. pr. v uvodu k svojim „Zbranim spisom“): „Zvon ne bo zvonček za otroke . . . , ampak za odrasle ljudi; tem pa je treba kazati sčasoma svet, kakršen je, in pa zraven, kakršen bi moral biti“. In to res sme trditi Stritar še leta 1887. v omenjenem uvodu (str. 7.), da

¹⁾ Ostro se je grajala Levčeva „Lovska“ zaradi konca, najbolj pa „Zorin“, češ, njegovo veroizpovedanje je zmes poganstva in židovstva; poziv n. pr. „uživajmo življenje, „post mortem nulla voluptas“ pelje baje naravnost v poganstvo. Obsoja se tudi navdušenje za poganško umetnost.

se v njegovih spisih ne žali nikjer ne poštenje, ne sramežljivost in zdravi, nepokvarjeni nrvnosti se ne bje nikjer v oči.

Posebne omembe zasluži v 1. letniku „Klasične podobe“, ki so nekaj redkega v našem slovstvu.

Konec leta 1870. je „Zvon“ brez slovesa prenehal, ne samo zaradi nasprotnikov, ampak zaradi težavne in drage administracije.

Dve leti pozneje (1872)¹⁾ je izdal Stritar svoje ostre in dovršene Dunajske sonete, ki so hud odgovor na vse napade nasprotnikov, in so naperjene proti Novičarjem in Daničarjem. Ti pereči in vendar vedno fini, s popolno tehniko završeni soneti (47 jih je) sploh nimajo para v našem slovstvu. Ti soneti pa „Dunajske elegije“ (Zvon 1876) in naposled „Drobiž“ leta 1891. so izborni satirični spisi, polni globokih in lepih misli, a vsi premalo znani in premalo uvaževani.

Tekla so leta in Stritar, od leta 1873. zakonski mož, je moral misliti na sigurno bodočnost; stopil je v državno službo na Dunaju in l. 1875. je bil s 1. avgustom imenovan za pravega gimnazijskega učitelja v VIII. okraju istotam in tu je odslej služboval vsa leta. — Bodi pa javljena tudi tale zanimiva vest: baš tedaj je bilo izpraznjeno mesto v Novem mestu. Stritar je vložil prošnjo in kot edini prosilec bi bil mesto tudi dobil; a dunajski njegovi predstojniki so mu prigovarjali, naj prošnjo umakne, češ, osigurana mu je služba v prestolnici . . . In tako se je odločil tek Stritarjevemu življenju, v njegovo in našo korist — o tem sem prepričan . . .

6. Nastopno leto (1876.) je iznova začel izdajati „Zvon“ in značilno je, da je v vabilu blagroval tiste, ki poučujejo mladino v domovini; njemu, žal, to ni dano. Pri tej priliki tudi poudarja socialno vprašanje in se vnema za idealizem: naš narod nima plemenitnikov — bodimo v s i plemeniti . . . ! — V tem letniku, ki ga je res skoraj sam spisal, je nadaljeval „Literarne pogovore“ in je pričel s prizornimi spisi (n. pr. Apostrof, Kosana, Ljubezen, Najemnina, Odrtnik, Rejenka, Zapeljivec).

Poleg lepega cikla „Raja“, ki zrcali pravo navdušenje za slovanstvo, je glavni spis tega leta „Gospod Mirodolski“, njegov najduhovitejši pripovedni spis.²⁾ Vsakovrstne snovi nudi že skoraj preveč, vendar je zaokrožen umotvor in vkljub obsežnosti ne tako na

¹⁾ 1872. v prvi izdaji, 1873. leta v drugi; po drugi so ponatisnjeni v Zbranih spisih VII. 65 idd.

²⁾ Kakor beleži Celestin („Slovan“ 1887, 45), je preveden v italijanščino in srbsčino.

široko raztegnjen kakor „Zorin“. Sicer se pa kaže tudi tu, da leži glavna moč Stritarjeva v uprizarjanju, v risanju milieuja; ne v dialogu, ampak v pripovedovanju, — ne v strasti (na str. 229. pravi: „Jaz sovražim strastnost in surovost, kjer jo vidim“), ampak v oduševljenosti in vnemi, ne v plamenu, ampak v gorkoti, in kar je najvažneje, ne v dosledni, napeti kompoziciji, ampak v risanju raznih tipov. V vseh teh ozirih je „G. Mirodolski“ neizčrpna zakladnica. Navedene posebnosti njegovega značaja so ga posebno usposobile, v svoje spise kot središče pošiljati žarke iz najrazličnejših človeštvo vnemajočih gorišč. Le v tem oziru pogledamo mimogrede v „G. Mirodolskéga“.

Kdor zasleduje naše najnovejše slovstvo, ta bo s posebnim čudom opazoval izborni tip starega Zaboja; pričakovali bi v njem kakega Jurčičevega Dolefa, a tu najdemo več kakor njega: nekaj Cankarjevega junaka-vagabunda! Prav tako nastopa ta Zaboja s svojim pesimizmom in z zaničevanjem človeštva; o svojem psu pravi (str. 236.): „Brutus (tako je psu ime) je pošten pes, ne človek, a vendar je nehvaležen, dasi sem mu rešil življenje!“ In glejte! Pokaže se, da pes ni nehvaležen — on pač ni človek . . . Zato ljubi Zaboja le njega!¹⁾ Staremu Mirodolskemu pa svetuje (239): „Precej pri letih ste že; ako Vam je še mogoče, izpreobrnite se, bodite hudobni! Ne upajte nikomur, ne bratu, ne sestri, ne ženi, ne otroku . . . Ta . . . prokleti človeški rod bi najraje zdrobil v kosce.“ — — V nadaljnjem razvoju pa Zaboja, ki se je izpreobrnil v delavnega, dobrega človeka, ni več Cankarjev; kajti kako skrbi Zaboja za ubeglo Zoro, to je mogoče le v romantičnem romanu — a bralci to vedno radi bero! Prav tako radi slišijo neverjetno vest, da se je Zora, potem ko je ubegnila z Edvinom, vrnila poštena . . .

V tem romanu se Stritar zavzema tudi za povzdig žená; pogovori o emancipaciji povzročijo celo konflikt v romanu in na strani 262. idd. (pos. 272.) se jemlje ženstvo — leta 1876.! — v zaščito, kakor bi se vse to godilo trideset let pozneje! Zabavljivo se ugovarja na strani 267.: „Mož naj dela, kar hoče, žena ostani doma, čakaj, tolaži ga, poljubuj šibo, nikjer ne imej svoje volje...“ Nasproti temu zagovarja Stritar žensko osvobojo iz pravočutja in na strani 274. piše idealno, kaj vleče moža k ženi: „mi iščemo, česar pogrešamo v sebi, one mehkote, nežnosti, rahločutnosti“. —

¹⁾ Iste misli čitamo leta 1877. v prizoru „Zorko“ (Zbr. sp. IV. 252): „Kdor pozna človeka, ljubi psa!“

Takisto dehteče piše o ljubezni (n. pr. str. 320.), vendar ne zabi zdravega realizma, učeč (str. 290.): „Poezija bi bila lahko nekako bolj v zvezi z dejanskim življenjem, da bi pesniki ne opevali vedno ljubezni, strasti, junaštva, da bi tako rekoč ne bilo dvojnih zakonov poštenosti, čednosti in pravice, drugih v poeziji, drugih v življenju“.

Prava realista originala v tem romanu sta nadalje oglar Peter in maček Kara Mustafa, ki ne je ptičev.

V tem letniku stopa Stritarjeva individualnost posebno ostro na dan; vedoč, kaj se mu bo očitalo, je rekel (gl. Zbr. sp. V. 205.) jako originalno: „Ako se kdo boji, da bi mu branje mojega lista ne škodilo na duši in na telesu, v tem ali onem življenju, njega prosim, mi to povedati naravnost, brez ovinkov, naročnina se mu povrne vsa brez stroškov.“

7. Leta 1877. je poskrbel Stritar tudi za ilustracije, hoteč s tem podpirati tudi upodablajoče umetnike: Šubičeve slike k „Raji“ so važna pridobitev tega podjetja.

To leto je izšla poleg pesmi (n. pr. „Sreča, poezija in Prešeren“), prizorov in obširnih literarnih pogovorov njegova novela **Rosana**, slovenska Mignon, spominja se tudi na „Desetega brata“ (Piškav = Skalar!), polna romantike, pravo veselje naši doraščajoči mladini. — To leto so Stritarja tudi sotrudniki podpirali dokaj pridno.

8. Hujše je bilo nastopno leto (1878.); urednik je moral zelo mnogo pisati sam in tako je postal ta letnik eden najboljših, dasi je Stritarju zaradi zunanjih neuspehov upadal pogum. Izdal je več prizornih spisov (Iz Bosne, Očetovo pismo, Otročji bazar, Deveta dežela, Zimske podobe, Živalski pogovori), a zlasti roman „**Sodnikovi**“, svoje zadnje večje pripovedniško delo, v tehniškem oziru najdovršenejše. Kakor v kakem dramatskem spisu se zлага sklad na sklad in se po preobratu podira sklad za skladom, vedno zanimivo in vedno realno, a vedno tudi navdahnjeno s Stritarjevimi idejami: čudovito je, kako je tu zadel Stritar naše narodno življenje; v dihu domače prsti se razvija vse in neprisiljeno je ž njim združen njegov „socijalizem“ in je združeno njegovo nagnjenje k pristni preprostosti (velike tovarne, ki so prinesle mirnemu kraju le škodo, — propadajo!); njegovo svetožalje, takisto neprisiljeno, realistično in vendar poetično, se pokaže ob — drvarju Seljanu, ki neusmiljeno in vendar z usmiljenjem seka drevesa... Prebrisani drvar Seljan spada sploh med najboljše tipe, kar jim imamo v slovstvu, in njegova hčerka je slovensko kmetsko dekle, da smo nanjo lahko ponosni.

9. Leta 1879. je bil „Zvon“ edini slovenski leposlovni list; uspeval pa le ni. Postajalo je očitno, da se tam na Dunaju, daleč od središča Slovenije, ne bo mogel vzdržati, ko so ga njegovi glavni podporniki, dovršivši svoje študije, zapuščali in odhajali v domovino. Stritar pa vsega posla ni mogel opravljati sam in lotila se ga je mala nervoznost; pisal je seveda mnogo, a manjše stvari (Mož z mačico, Priletnega samca sveti večer, Očetov god, Pri večerji . . .); obširno pa je polagal svoje nauke in izkušnje v duhovite „Pogovore“. Čutil jo to leto, da „Zvon“ umira, a čast mu ni pripuščala, da bi bil „Zvon“ kar mirno ustavil; zato mu je nekako navrgel iz lastnega in v lastno škodo še en letnik in je pri tem na blag, res njega vreden način hotel omogočiti, da se vrše v domovini priprave za nov list. Kajti to je poudarjal sam l. 1879., 384: brez leposlovnega lista Slovenci ne morejo več biti, a ustanové si ga naj v Ljubljani. — In tako se je zgodilo.

Leta 1880. je v zadnjem letniku svojega „Zvona“ spisal svoja „Popotna pisma“, noveli „Hudi stric“ in „Odpusti“ in dramatski spis „Klara“ ter je končal s svojimi „Spomini“.

10. Leta 1881. izide s 1. januarjem **„Ljubljanski Zvon“**. Literarni svet je pričakoval, da bo Stritar glavni vodja pri listu (glej Vienac XII. 1880, 233; 1881, 58 in Lj. Zvon 1905, 481 in 485.); a to se ni zgodilo; imel je pač večletnega truda dovolj in smel je nekaj časa le opazovati, kako se bode obnesel pisateljski zarod, ki ga je bil vzgojil on. Vidi se, kakor bi bil nalašč prepustil svoje otroke samim sebi; in res: ta rod — njegovi duševni sinovi — bili so njemu v čast in delali so veselje domovini. Lahko je bil Stritar ponosen, da je ustvaril za slovensko inteligenco list in da je njegova stvar vendarle zmagovala, dasi se ni nikdar posluževal sredstev, ki bi se jih ne smel posluževati gentleman, kakor mora biti — *comme il faut*! Njegova zdrava kritična in estetska načela si je zapisal „Ljublj. Zvon“ na svoj prapor in je deloval v Stritarjevem zmislu za „napredek, resnico, ukus in dovtip“.

A drugo leto (1882.) je Stritar zopet med Zvonovci, uvrščen med izdajatelje in založnike; v lepi odi je zapel (str. 204.): „Tvoj, tvoj sem zopet, sveta poezija!“ Odslej je smatral za glavno svojo nalogo, da je opozarjal slovstvene kroge na nove literarne struje in jih svaril pred izrastki; tako je on postavil še tega leta prvo stražo v boju proti naturalizmu (gl. Zvon 1905, 671). Odslej je ostal v stalni, dasi že zaradi oddaljenosti nikdar prav tesni zvezi z „Zvonom“ še štirinajst let. Krepkeje se je oglasil leta 1885.

v lastno obrambo kot odgovor na dr. Junijevih (dr. Mahničevih) „Dvanajst večerov“ (l. 1884. v „Slovincu“, ponatisk 1887). Stritarjevi tu objavljeni „Pogovori“ spadajo med njegove najboljše estetske spise in so vzor ostre in stvarne polemike. Tu tudi brani svoj idealizem, ki res ni dr. Mahničev filozofski (Rim. Kat. I. 250, 257), a vendar lep, lep baš zato, ker je Stritar rekel, da naš voditelj bodi srce — a nasprotnik bi rad, da bodi voditelj razum in prosta volja.

Poglavitna vsebina Stritarjevih ondanjih „Pogovorov“ pa je bila kritika tedaj med Francozi vzcvetlega naturalizma, ki je na njem, kakor smo že namignili, obsojal brutalnost in ciničnost, a priporočal njegovo razširjanje snovi, poglobljanje v nižje sloje in živo risanje.

Nato je (l. 1886.) pripravljaj svoje spise za celotno izdajo, a „Matica“ jih ni kupila zaradi „čudnega duha“, ki baje veje iz njih... To je bilo tesnosrčno, a dobro v tem oziru, ker smo jih dobili vsaj nepristrizene, od privatnega založnika v šestih zvezkih od leta 1887. do 1888., v šestem zvezku s sliko. — S tem je Stritar najlepše praznoval petdesetletnico svojega rojstva in lahko se je z zadovoljstvom oziral na svoje spise, po obsegu in vsebini bogate kakor dotlej nobenega pisatelja in kritika zbrana dela. Sicer pa je leta 1886. dne 5. junija priredila dunajska „Slovenija“ veliko slavnost v čast Stritarju, obenem kot dvajsetletnico njegovega književnega delovanja. Te slavnosti se je spomnil tudi „Lj. Zvon“ 1886, 446, na kratko označivši Stritarjeve zasluge.¹⁾

Med izdajanjem svojih del je Stritar utihnil. Jedva so izšla, se je oglasil hud nasprotnik, „Rimski Katolik“ (gl. R. K. I. 242 idd.), očitajoč mu celo stvari, kakor (str. 248): da je l. 1870. pisal „bog“ z malo začetnico in da je priporočal, vsaj za poezijo, slovanska krstna imena namesto starih poštenih svetopisemskih;²⁾ sestavljala so se očitavanja iz šal, kakor jih je skoval kot „Triglavan s Posavja“, na pr.: „Bolje je malo več verovati nego premalo“. — Posebno hudo pa je prijemal Stritarja zaradi njegovega glasnega poudarjanja, da je originalen;³⁾ očita se mu naravnost (R. K. I. 375): „Da, g. Stritar,

¹⁾ Stritarjeve petdesetletnice se spominja tudi „Slovenec“ 1886, št. 126.

²⁾ Leta 1876. (Zbrani sp. VI. 279) je opomnil Stritar, kako neprikladna za vzvišeno poezijo so imena kakor Boštjan, Mica itd. in kak vtisk bi pač naredilo, ko bi se Romeo in Julija imenovala — Boštjan pa Urša! — Pred tremi leti smo v ljubljanskem gledišču pri predstavi „Device orleanske“ še slišali „Nežo“ na prestolu, a občinstvo se ji je posmehovalo in odslej je ni več.

³⁾ V „Glasniku“ je zahteval originalnost od pesnikov in leta 1869. je rekel v humorni pesmi „Bralcu“: „Jaz pojem le kar tako, ko ptica na veji poje; vesele in žalostne vmes, preproste pesmi zares, a — svo je.“

enega samega nazora, ene same misli nimate lastne“!! Zlasti se je trdilo, da se je oprijel Schopenhauerjevega pesimizma in prinašali so se celo vzporedni citati iz Stritarja in Schopenhauerja. — Zdaj vemo, da je vse to očitiranje pretirano, a baš tedaj je nekaj zaleglo, ker se ni pomislilo, da je Stritar svoje dotične ideje že zastopal, predno je poznal Schopenhauerja, in sploh, da se tisti nauki o pesimizmu, nazor, da je za človeka najbolje, ne biti rojenemu i. t. d., porodijo ob ugodnih trenutkih v vsakem človeku, in da so take nauke odločno zastopali že starodavniki. — — Da je „Gospod Mirodolski“ posnetek „Župnika Wakefieldskega“, so očitovalcu kar verjeli tisti, ki tega spisa niso — čitali; drugi pa ne! — Kak spomin na razne tuje vzorce najdemo naposled pri vsakem pisatelju, ki daje kake dalekosežne življenske ali estetske nauke; toda od takih sličnic pa do posnemanja ali celo do naslombe in izposojanja je še sila daleč. Sicer, ako že govorimo o vzorcih: v pesmih je bil — to se menda še ni izrečno naglašalo, Stritarju prvi vzorec — Goethe, gotovo dober vzorec, da, vzor!

Prav ravnodušen pa je lahko bil Stritar napram povprečnemu očitanju (R. K. I. 203), da ima svetožalje „en vzrok: dušno bolezen, po domače — neumnost!“ Istega kalibra in iste veljave je naval (I. 378): „Doba Stritarjeva v slovenskem slovstvu je doba fraz; krščanstvo njegovo — fraza, usmiljenost njegova — fraza, slovanstvo njegovo — fraza, socijalstvo — fraza, fraza istotako njegov idealizem.“ Na nastopni strani se mu tudi očita, kako bi rekel: lakomnost . . . Sicer, kaj bi pogrevali te očitno prenagljene napade, ki jih je že Benkovič v Glasserjevi „Slovstveni zgodovini“ (IV. 241) osvetlil.

Popolnoma molčal¹⁾ na to Stritar ni, a odgovoril je jako mirno v zbirki „Drobiž“ (1891. na Dunaju);²⁾ to priliko je porabil, da je podal svoj „credo“, veljaven za vse njegovo delovanje. — V javnosti se je še oglašal tudi odslej, dasi ne mnogo; l. 1893. je n. pr. izšla v „Zvonu“ njegova „Olga“, a leta 1894. je spisal aktualni svoj članek „Nova pota“, opozarjajoč, da naturalizem trka tudi pri nas na vrata: pojavljala se je naša moderna, Cankar je pisal o — „morali“ . . . Stritar sicer ni bil, kakor vemo, popolen nasprotnik modernistov, a v vsem jih tudi ni mogel spremljati; slutil je, da bo delovanje ob njih strani težko, in našel je druge posla

¹⁾ Splošno proti očitaniu prevelikega idealizma, svetožalja in usmiljenja do živali se je branil že prej (gl. Zbr. sp. V. 368).

²⁾ Zdaj v VII. zvezku Zbr. sp. na strani 97. idd.; zbirka obsega 135 epigramov. Ta „Drobiž“ se ne sme zamenjati s kratkim in krotkim v I. zv. na str. 317.

po načelu, izraženem že davno prej: izšla je l. 1895. prva njegova knjiga pri „Družbi sv. Mohorja“: „Pod lipo“.

Istega leta ga je še na drug način navdihnili muza v blagor domovine: to leto je bilo potresno leto in Stritar je pomagal s pesmimi, kolikor je mogel, celiti rane! — Istega leta je na urednikovo vabilo zopet pisal svoje essaye v „Zvonu“ z naslovom „Dunajska pisma“; tu piše dokaj simpatično o „novi struji“, pozdravlja z veseljem dva nova talenta (Murnika, Govékarja), a že nastopno leto so ga novostrujarji užalili, prištevajoč ga k „stari šari“, in zato se je kratko, a za vselej poslovil od „Zvona“ in od naših glasil sploh (Zvon 1896, 276): „Tvoja doba je minila“, pravi si sam, „če si bil sploh kdaj kaj vreden. Drugi časi, drugi pisatelji, nov rod, novi vzori, novi — ne! vzori, ideali ne smem reči, to je zastarelo...“

Leta 1896. je bila obenem šestdesetletnica njegovega rojstva in tridesetletnica njegovega literarnega delovanja, spominjal se je je na kratko „Lj. Zvon“ (str. 762.), a „Slovenija“ na Dunaju mu je 4. decembra priredila slavnostni večer.

Črez tri leta je prišla na svetlo pri Mohorjevi družbi druga njegova mladinska knjiga „Jagode“ (1899) in v tem letu je dodal svojim „Zbranim delom“ še VII. zvezek, ki je vanj sprejel spise po letu 1881. izdane in izmed starejših nekatere prej izpuščene. Posebno znamenita je igra v petih dejanjih „Logarjevi“; prva štiri dejanja so jako dobra in učinkovita — zlasti četrto —, a peto dejanje, ponatisnjeno po prizoru v „Jagodah“, ima s prejšnjimi zelo šibko vez; ona dejanja pa spadajo med najboljše, kar imamo v dramskem pesništvu izvirnega.

Leto 1902. je prineslo v Družbi sv. Mohorja zopet mladinsko knjigo („Zimski večeri“), ki ima v sebi mnogo lepega, le premalo otročji so otroci na nekaterih mestih. — In v tekočem letu (1906.) je izšla pri isti družbi četrta mladinska knjiga: „Lešniki“, „knjiga za odraslo mladino“, ki obsega poleg 30 pesmi povest „Pavle“, dva igrokaza, 5 „Živalskih pogovorov“ in ljubke „Spomine“. Tu se poslavlja Stritar za vedno od našega občinstva z njemu lastnim humorjem, združenim s pristrčnostjo in s solzico v očeh, češ, „predno se mu začne roka tresti od starosti in slabosti, odloži pero pameten pisatelj“ (str. 223.).

*

Življenje pa je teklo Stritarju mirno ob vestnem opravljanju njegove profesorske službe, leta in leta, desetletje za desetletjem. Leta 1900. je še v uradnem seznamku naveden med

službujočimi in je še v VIII. činovnem razredu — z zunanjimi častmi ga torej niso obsipali; nastopno leto (1901) je v VII. čin. razredu in na dopustu; a proti koncu leta je prineslo uradno ministrsko razglasilo (Beilage zum Verordnungsblatt Stück 24, p. 327) tole vest: „Seine kaiserliche u. königliche apostolische Majestät haben mit Allerhöchster Entschließung vom 28. Nov. 1901 dem pensionierten Professor am Staatsgymnasium im VIII. Wiener Gemeindebezirk, Josef Stritar, das Ritterkreuz des Franz Joseph-Ordens allergnädigst zu verleihen geruht.“

To je zunanja realna pridobitev tega neizmerno plodovitega življenja; pričakoval morda niti tega ni, vsaj ne v plačilo za to, da je 30 let najprej vodil, potem pa stražil slovensko slovstvo, ki ga nikdar ni izpustil izpred oči. Bil je najprej slovstveni glasnik v najnevarnejši dobi, a tudi vodnik z zgledi in z nauki, ki jim je osigurana trajna vrednost: on je prvi osvobodil slovensko slovstvo provincijalnih spon in ga je povzdignil na višino načelne umetnosti, a pri tem ni pozabil, da ima slovstvo pravo moč le, ako korenini v domačih tleh in črpa tudi nadalje iz njihovih tajne svoje sile.

IV. Stritar pravi domačin.

Živel je v tujini, a ni se nam odtujil, vedno je ostal naš. Kot umetnik je bil po svojih umetniških ciljih kosmopolit — umetnost kot taka je mednarodna — a v konkretnem ustvarjanju, v poobličenju je bil Slovan — Slovenec. Zajel je v svoje spise mehkosanjavo dušo Slovenca, Slovenca, ki sicer bije hud boj za svoj obstanek, a se tako rad zamišlja v sebe, ne da bi se zavedal; zamišlja tedaj, ko ga prevzame krasna naša priroda ali hrepenenje človeka po človeku, naj se ono imenuje ljubezen ali kakorkoli.

Saj morda ni naroda, ki bi toliko sanjaril kakor mi; odtod velik zaklad modrosti, ki je zakopan v izrekih našega ljudstva, in velik zaklad lepote in miline, a zato tem manjši zaklad proračunjenosti in praktičnosti... Sanjari naš kmet, sedeč na klopi pred hišo, sanjari pastir na gorskem pašniku, sanjari pivec ob kupici, sanjari tudi olikanec, stoječ s cepinom vrh Triglava. Stritar nas je razumel! — Mehkosanjavi so Slovenci, pa hitro se navdušujejo za ta ljubi svoj dom, ki je tako nedosežno lep in ki si ga vsanjavajo še lepšega! In svoje sreče iščejo in jo najdejo v tej sanjavosti in v tej navdušenosti! —

Koseski jih je le navduševal in je žel njih neomejeno občudovanje; „nemogoče je povedati, kak entuziazem so zbudile Veselove pesmi v vsej narodni inteligenciji naši“, poroča rajni Trdina po svoji lastni izkušnji (Zvon 1905, 591); pri vinu, na izprehodih, povsod si čul njegovo hvalo. — Stritar pa je vsanjal in navduševal; sanjavosti ni doslej nihče tako zadel kakor Stritar in v tem oziru je pravi sin svojega naroda. (Prim. „Slovansko pesem“ na koncu I. zvezka „Zbranih spisov“ in „Rojakom“ I. 138.) A Stritar je znal združiti navdušenje s temi sanjami in vprav najvišje navdušenje za dom: nihče ni n. pr. pri nas niti prej niti slej s tako vnemo in s takim prepričanjem pel o zveličevalni vlogi Slovanstva, kažoč nam s tem na sanje, na ideje, ki nas naj bodre in tolažijo ob zunanjih neuspehih in ob domači revščini in bedi. A kakor Stritar si tudi lahko slikamo daljni, daljni čas, ko (Zbr. sp. VII. 22) „Družina velika so vsi narodi, pravica vlada, ljubezen sodi“ — in naj ta doba tudi ne pride nikoli: ideja je lepa!

Pričakovati bi torej bilo, da bi se vse vnelo s silnim ognjem za Stritarja, ki je tako zadel bistvo slovenskega značaja. Res so mu pritrdjevali in mu še pritrdjujejo mnogi, a bolj v srcu nego z besedami; v jasni govorici pa ni bilo toliko glasnega pritrdjevanja kakor pri Koseskem. Zakaj? Zato, ker Stritar ni zamolčal domačih neuspehov in domače bede, ampak jo je ne samo omenil in zahteval, naj se prizna, temuč tudi žigosal tiste, ki so jo še povekšavali ali celo — poveljavali. Taka resnica prizadetim ni všeč! Stritar se tudi ni zadovoljeval le z zunanjimi gromovnimi besedami, ki zagrmе, a se potem izgube, zapustivši grobno tišino, ampak on je rezal globlje in više, na obe strani.

Iz te borbe za resnico se razlaga, da je Stritar tak velik idealist, a da obenem poudarja potrebo, naj se pesniki poprimejo življenja, realnosti, in da jih zvrča k najprimernejšemu predmetu, k našemu slovenskemu narodu, smatrajoč celo za najbolje, pisati le za prosto ljudstvo: „Očitno moramo spoznati, da nas mnogokrat obhaja misel, ali bi ne bilo bolje . . . pustiti vso to visoko literaturo ter pisati samo prostemu ljudstvu.“ Tako je rekel že leta 1870. (v Dun. Zvonu, str. 239. = Liter. pogov. 14; glej Ljublj. Zvon 1905, 349), a l. 1894. (Zbr. sp. V. 384) je bolešno vzdiknil: „Proti reki plavam ves čas svojega pisateljavanja, star parobek sem sredi veselo zelenečega grmovja. Čudno mi je pri srcu v moji zastarelosti in osamelosti sredi mladega glasnega življenja“, — in zdaj je res začel

delati za prosto ljudstvo . . . Kaj pa leži v tem trpkem vzkliku? Nič drugega kakor da je uspešno izvršil svoj poziv: pripomoči slovenskemu slovstvu do živahnega procvita; pripomogel mu je, a na Stritarja samega je delalo to dejstvo vtisk, kakor da bi bil zapuščen . . . Le prostak kmet, pri katerem se je on toliko učil, je še potreboval nujno njegove pomoči, in otroci . . .

Zato le recimo: Stritar je naš in mi smo njegovi, ker smo ljudje in ker je Stritar poveličaval nas in človeštvo. — In ponavljamo še enkrat: tudi njegovo svetožalje je prav človeško; vsakega človeka prevzame včasih človeška beda in ga ali pripelje v sentimentalno svetobežnost ali do bolj ali manj agresivnega, v Slovencih včasih tudi primojduševskega pesimizma, ali pa se vzdrži v sredi, v indiferentnem pravem svetožalju. — Dokler ta svet ni ali pekel ali raj, ampak ta ljuba zemljica, tako dolgo bo čutilo človeško srce svetožalje! — In mi Slovenci, ki se pehamo od pekla pa do raja, mu še celo ne uidemo . . .

Tako je človeško srce! Stritarga je poznal in znal je zgrabiti poetične utripljaje; da je včasih trenotku dal predolgo trajnost, to so mu očitali. A mi, ki hočemo in moramo pesnika le poznati in mu slediti, ne pa ga soditi ali obsoditi, ga, zdi se mi, razumemo, ker se mu bližamo tudi s srcem, kakor se nam je bližal on. Tako mu postanemo pravični, ne da bi mu, bili — sodniki.

* * *

Ko ¹⁾ se oziramo na to čudovito harmonično življenje in delovanje sivega sedemdesetletnega moža, ki je rojen leta 1836. in je po preteku tridesetih let, leta 1866., dovršen gentleman v vsakem oziru in kot goreč domoljub, a ne kot zakrknjen provincijalec, s Prešernom v roki nastopil boj za harmonijo v življenju, v domovini, v človeštvu; ki je od leta 1870. do leta 1880. z vso odločnostjo zastopal svoje umetniško veroizpovedanje; ki je leta 1886., ko je videl, da slovensko slovstvo vsestransko procvita, zaključujoč svoje izpodbudno delovanje, delal bilanco ob svoji petdesetletnici; ki je l. 1896., ob svoji šestdesetletnici, prepustil tedaj že razkošno literarno Slovenijo nje sigurni usodi, posvetivši svoje še vedno latentne moči narodu v ožjem zmislu — ko se oziramo na tega moža, ki kot individua-

¹⁾ Nekako s temi besedami se je zaključil slavnostni govor, dne 20. maja.

liteta in kot človek v našem slovstvu nima para, in se spomnimo njegovih besed, pisanih leta 1894. (zdaj v Zbr. sp. VII. 194): „človek hoče imeti svojo nedeljo in umotvorov končni učinek bodi harmonija; in ti skromnega naroda skromni sin, ki si želel in poskusil tudi v tem zmislu biti kaj svojim bratom, ne begaj se! Morebiti si vendar pogodil kako besedo, ki je človeku, kar rosna kaplja žejni cvetlici“ — in ako še povzamemo njegove besede iz leta 1896. (gl. Zbr. sp. VII. 244), ki jih je pisal, poslavljaljoč se od občinstva: „Talenta, ki sem ga prejel od stvarnika, nisem zakopal; delal sem pošteno z njim, ali pa sem kaj pridelal narodu v prid, o tem ne gre meni sodba“ — na vse to mu moramo odgovoriti vsi, ki tvorimo narod: delal in skrbel si več kakor eno človeško dobo za nas vse, delal si za brhke in navihane mladence, za sentimentalne in hladno računajoče devojke, delal neutrudno za dorasle može in za starce, a delal si in še delaš za našo nado, za ljubo mladino, delal si in delaš še za dom in rod, in dal si nam, kar si imel: vse svoje bitje, to, kar tako nepopolnoma imenujemo „srce“! Pripomogel si, da smo, kar smo. To si nam pridelal! In mi, ki si za nas tako skrbel, smo zdaj vsaj enkrat in vsaj pred Teboj edini in složni: glej, tudi nekdanji nasprotniki — saj sovražnikov Ti, blagi mož, nisi imel — se z nami zedinijo; vsi smo Ti enkrat tudi hvaležni in damo Ti, kar si nam tudi ti dal: odpiramo Ti svoja srca, mi vsi, stari in mladi! A danes Ti glasno kličemo: Ti si naš učitelj, naš voditelj! Zvesti Ti bomo in mladino, ki jo tako ljubiš, bomo učili Te spoznavati in ljubiti in goreti za Tvoje ideale; ko bo doraščala, ji bomo stavili vprašanje: „Kdo je započel klasično dobo v našem slovstvu?“ In iz Tvojih del se bo naučila kratko odgovoriti: „Započel je klasično dobo pri Slovencih Jos. Stritar.“

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIZNICA

000150

00000373503

